

BENE KRISZTIÁN

A 13. (14.) IDEGENLÉGIÓS KÖNNYŰDANDÁR MAGYAR ÖNKÉNTESEI A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

Bevezető

A francia–magyar katonai viszonyrendszer kevésbé ismert, második világháború alatti időszakának szentelt tanulmányaim közül ez a második, amely a *Hadtörténelmi Közlemények* hasábjain¹ jelenik meg, célja pedig a Charles de Gaulle tábornok irányítása alatt álló Szabad Francia Erők (*Forces françaises libres*) egyetlen idegenlégiós alakulatában szolgálatot teljesítő magyarok tevékenységének és jellemzőinek részletes bemutatása. A francia anyaország politikai vezetése által illegitimnek tekintett szabad francia mozgalomban számos nemzet képviselői vállaltak katonai szolgálatot, akik között viszonylag jelentősnek tekinthető a magyarok aránya. Tekintettel arra, hogy utóbbiak rendkívül heterogén csoportot alkottak, részletes bemutatásuk meghaladná jelen tanulmány terjedelmi korlátait. Ugyanakkor a 13. idegenlégiós (hegyi) dandár kötelékében szolgáló – a teljes magyar létszámnak több mint felét kitevő – 77 magyar származású, állampolgárságú vagy kötődésű személy jellemzőinek közreadása viszonylag részletesen kivitelezhető, mivel ezek az önkéntesek ugyanannak az alakulatnak a kötelékében harcoltak a háború során, így katonai életútjuk sok szempontból hasonló. Mindemellett a magyar származású légiósok nagyon sokszínű csoportot alkotnak, amelynek összetétele, jellemzői és tevékenysége hiánypótló információt jelent a hazai (és a francia) történettudomány számára.

A Szabad Francia Erők magyar tagjai

Franciaország története rendkívül sajátosan alakult a második világháború során. A francia hadsereg megsemmisítő vereséget szenvedett az 1940. május 10-én meginduló német offenzívát követő másfél hónap alatt. Ennek következtében a francia kormány június 22-én fegyverszünetet kötött a Harmadik Birodalommal, amelynek feltételei rendkívül szigorúak voltak. A francia anyaországot két részre osztották: az ún. északi (hivatalosan megszállt) zónát 24 millió lakossal (az északi területekkel és az Atlanti-óceán partvidékével) német csapatok szállták meg, míg déli részét (hivatalosan szabad zónát) 14 millió lakossal a Vichy városába áttelepülő francia kormány igazgatta. (Lásd a 2. térképen, 405. o.) A francia hadsereg létszámát 100 000 főben korlátozták, de a megszorítás nem vonatkozott az anyaországon kívül állomásozó gyarmati haderőkre, melyek így továbbra is biztosíthatták a francia gyarmatok védelmét, ahova

¹ Bene 2023.

a tengelyhatalmak fennhatósága nem terjedt ki. A harcokban kiválóan helytálló Charles de Gaulle tábornok ugyanakkor nem fogadta el a vereséget, ezért 1940 júniusában Angliába utazott, ahol a brit kormány támogatásával július 1-jén létrehozta a Szabad Francia Erőket, amely Franciaország felszabadítását tűzte ki célul.

Annak érdekében, hogy megfelelő hátországra és emberanyagra tegyen szert, De Gaulle elsőként a francia gyarmatbirodalom saját oldalára állításával próbálkozott. Felhívására csupán néhány kisebb gyarmat válaszolt pozitívan, ezért 1940 őszétől brit támogatással fegyveres erővel kezdte elfoglalni a francia gyarmatbirodalom különböző területeit. Ez a folyamat 1943 nyarán fejeződött be, amikor az időközben japán megszállás alá került Francia Indokína kivételével az összes francia gyarmat csatlakozott a tengelyhatalmak ellen küzdő tábornokhoz. Ezt követően, erre a viszonylag jelentős erőre alapozva került sor annak a francia haderőnek (Francia Felszabadító Hadsereg) a létrehozására, amely közreműködött az olaszországi, franciaországi és németországi szövetséges offenzívákban. Ez a katonai részvétel – és De Gaulle tábornok határozott politikai fellépése – tette lehetővé, hogy Franciaország végül a győztesek oldalán fejezze be a háborút.²

A francia hadügyminisztérium 1953. július 29-ei állásfoglalása szerint az tekinthető szabad franciának, aki a következő feltételek valamelyikének eleget tesz: 1) aki 1940. június 18. és 1943. július 31. között a Szabad Francia Erők kötelékében szolgált; 2) aki ugyanezen időszakban a Francia Nemzeti Tanácshoz tartozó ellenállási szervezet tagja volt; 3) aki Franciaországot elhagyva valamilyen külső akadályozó tényező miatt csupán 1943. július 31. után csatlakozott a Szabad Francia Erők valamely korábbi egységéhez; 4) aki életét vesztette, miközben megpróbált csatlakozni a fenti alakulatokhoz formális csatlakozási szerződés aláírása nélkül. Fontos megjegyezni, hogy a kritériumoknak megfelelő szabad franciák jelentős része nem volt sem francia nemzetiségű, sem francia állampolgárságú, sőt a státusz még katonai szolgálat teljesítéséhez sem kötődik, tehát a londoni főhadiszálláson dolgozó angol titkárnő ugyanúgy idetartozik, mint az afrikai hadszíntéren harcoló francia katonatiszt.³

Ugyanakkor ebből következően mindazok, akik az 1943 augusztusában felállított új francia hadseregen belül a korábbi szabad francia egységekbe nyertek beosztást, nem számítanak szabad franciának, mivel esetükben nem önkéntességről, hanem központi beosztásról beszélhetünk. Ennek eredményeképpen olyan furcsa helyzetek is előálltak, mint hogy az egyik legrangosabb szabad francia alakulatnak tekintett 2. páncéloshadosztály tagjainak többsége nem szabad francia volt, mivel a fenti időpont után irányították át az Észak-afrikai Hadsereg (*Armée d'Afrique*) más egységeitől ennek az alakulatnak a kötelékébe.⁴

² Bene 2017b. 15–275. o.

³ Broche – Muracciole 2010. 616. o.

⁴ Magyar 1984. 155. o. és De Gaulle 2008. 16. o.

A fenti kritériumok alapján egyszerűnek tűnik a Szabad Francia Erőkben szolgálók számának meghatározása, azonban ennél valamivel bonyolultabb a helyzet. Tekintettel arra, hogy nem minden önkéntesnek állt módjában jelentkezési lapot kitöltenie, mielőtt életét veszítette a harcokban – különösen a belső Ellenállás⁵ esetében –, így fennáll az esélye, hogy több ezer ember egyszerűen kimaradt a nyilvántartásokból. Ráadásul a különböző fegyvernemek iratkezelési sajátosságai sem feltétlenül segítettek a pontos számok megismerését. Ebből adódóan az elmúlt 70 év folyamán több különböző létszámadat is napvilágra került, amelyeket hosszabb-rövidebb ideig elfogadottnak tekintettek, mielőtt újabb számítások felülírták azokat.

Annyi bizonyos, hogy a szabad francia mozgalom soraiba jelentkezők két nagy hullámáról beszélhetünk. Az önkéntesek első jelentős csoportja 1940 második felében érkezett, amikor a Nagy-Britanniában állomásozó francia csapatok tagjai körében megindult a toborzás, illetve a nyár és az őszi folyamán csatlakozott területek helyőrségei is növelték a mozgalom létszámát. Az ezt követő időszak nem volt ilyen sikeres, havonta átlagban alig 200 fő jelentkezett a Szabad Francia Erők soraiba – az egyetlen kivételt 1941 nyara jelentette, amikor a szíriai hadjárat után hozzávetőlegesen 4500 fő csatlakozott. A második nagy jelentkezési hullám 1942 végétől (a Dzsibutiban található helyőrség csatlakozásától) 1943 nyaráig tartott, amikor mind Franciaországban, mind azon kívül nagy számban érkeztek új jelentkezők.⁶

Az igazi kérdés természetesen az, hogy összesen mennyien voltak a jelentkezők. Az első számok a francia Hadtörténeti Levéltárban (*Service historique de l'Armée de terre*) dolgozó Philippe Echegoyen őrnagy nevéhez fűződnek, aki az 1950-es évek elején a jelentkezési lapok összesítése alapján állapította meg a mozgalomban tevékenykedők létszámát. Az ő számításai alapján 1943. július 31-én 50 878 fő szolgált a Szabad Francia Erőkben, valamint addig 2000 fő esett el, illetve 1200 fő esett fogságba,⁷ így az összlétszám 54 100 főre tehető. Az önkéntesek haderőnemenkénti eloszlása a következő volt: 45 500 fő a szárazföldi csapatok, 5100 fő a tengerészet és 3500 fő a légierő

⁵ Az 1940. június 22-én megkötött fegyverszüneti egyezmény értelmében német megszállás alá kerülő területeken eleinte spontán módon szerveződtek egyéni ellenállási akciók, amelyek fokozatosan alakultak át nagyobb csoportok szervezett műveleteivé. Az ún. ellenállási mozgalmak olyan szervezetek voltak, amelyek elsődlegesen a lakosság rokonszenvét igyekeztek elnyerni, és a lehető leg szélesebb tömegeket megszólítani illegális újságok és szórólapok előállításával, terjesztésével. Ezzel párhuzamosan az ún. hálózatok célja egy-egy konkrét katonai tevékenység kivitelezése volt, például hírszerzés, szabotázs, hadifoglyok megszökttetése, ellenséges terület felett lelőtt repülőgépek pilótáinak hazajuttatása. Ezek a csoportok egyre nagyobb támogatást kaptak Angliából, így tevékenységük kiterjedhetett Franciaország területének egészére. 1943 májusában létrejött az Ellenállás Nemzeti Tanácsa, amely a legnagyobb ellenálló csoportokat tömörítette, vezetőjének pedig De Gaulle tábornokot ismerte el. Ugyanakkor a szervezet vezetőinek letartóztatása (Georges Delestraint tábornoké 1943. június 9-én, Jean Moulin-é június 21-én) jelentősen visszavetette az ellenállási tevékenység hatékonyságát, így komolyabb önálló műveletre nem került sor az 1944. júniusi szövetséges partraszállásig, amikor az ellenálló szabotázsakciókkal segítettek elő a hadművelet sikerét. *Marcot* 2006. 3–21. o.

⁶ *Crémieux-Brilhac* 2013. 699–700. o.

⁷ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres. 12. o.

kötélékében szolgált.⁸ Ugyanakkor ezek a számok az idők folyamán felülvizsgálatra szorultak, mivel kiderült, hogy egyes fegyvernemek adatai nem feleltek meg a valóságnak. Émile Chaline admirális kutatásai szerint a haditengerészet tagjainak száma elérte a hétezeret, a kereskedelmi tengerészetben szolgálóké pedig a háromezret,⁹ ami legalább 5000 fővel emelte az összlétszámot.

Ehhez képest Henri Ecochard kutatásai – aki újból átvizsgálta és ellenőrizte a számítások alapját adó jelentkezési lapokat – új megvilágításba helyezték a kérdést. Nála a szabad franciák száma 52 200 fő volt, de alapvetően más eloszlásban, mint korábban: csupán 24 200 főt találunk a szárazföldi csapatoknál és 3255-öt a légierőnél, ellenben 12 500 fő szolgált a haditengerészetnél és 5700 fő a BCRA-hoz¹⁰ kötődő ellenállási mozgalmaknál.¹¹ Tehát komoly különbség mutatkozik a szárazföldi csapatok létszámával kapcsolatban, amely elsősorban abból fakad, hogy Ecochard erősen alábecsülte a gyarmati csapatok létszámát, noha más forrásokból világosan kiderül, hogy utóbbiak jóval többen voltak. Az ellentmondást Jean-François Muracciole úgy oldotta fel, hogy mivel szerinte a gyarmati egységek tagjainak többségével – amelyek alakulatként csatlakoztak – nem íratnak alá jelentkezési lapot, a fenti összlétszámhoz hozzá kell adni még körülbelül 15 000 gyarmati katonát, valamint a Szabad Franciaország külföldi bizottságaiban tevékenykedő mintegy 3000 főt. Ennek alapján a szabad franciák összlétszáma nagyjából 70 000 főre tehető.¹² Ugyanakkor nem szabad szem elől tévesztenünk azt a tényt sem, hogy ennek a létszámnak nagyjából a fele (körülbelül 40 000 fő) volt francia állampolgár, a többiek elsősorban a gyarmati csapatok – francia állampolgársággal nem rendelkező – tagjai és külföldiek.

Ugyanakkor az vitán felül elfogadott tény, hogy a Szabad Francia Erők tagjainak mintegy 5%-a (azaz hozzávetőlegesen 3000 fő)¹³ volt külföldi állampolgár, akik körülbelül 50 különböző országból származtak.¹⁴ Tekintettel arra, hogy ezek az önkéntesek az esetek túlnyomó többségében egyénileg csatlakoztak a Szabad Franciaországhoz, később pedig a Harcoló Franciaországhoz (*France combattante*), ahogy a szervezet elnevezése változott,¹⁵ nem pedig nemzeti csoportokban, ezért hivatalos listák sincsenek a nemzetiségi megoszlásukról. Ennek ellenére aprólékos munkával ki lehet szűrni a külföldieket az összesítő táblázatokból, ami a legtöbb önkéntest adó nemzetek esetében már meg is történt. A szakirodalomból tudjuk, hogy a Szabad Francia Erők sorai-

⁸ SHD GR 4 P 14. Note sur l'organisation des forces françaises libres.

⁹ Chaline 1995. 74. o.

¹⁰ BCRA: Bureau central de renseignement et d'action – Központi Hírszerző és Akcióiroda, a szabad francia mozgalom saját hírszerző szolgálata. Faure 2004. 35–38. o.

¹¹ FCDG Liste-FFL; FCDG Liste-FNFL; Broche – Muracciole 2010. 617. o.

¹² Muracciole 2009. 36–37. o.

¹³ Crémieux-Brilhac 2013. 708. o.

¹⁴ A francia közjogi felfogás szerint a gyarmati lakosság francia alattvalókból állt, akik ugyanakkor nem rendelkeztek francia állampolgársággal, viszont nem számítottak külföldinek sem, mivel francia fennhatóság alatt éltek.

¹⁵ AN 72 AJ 238. Témoignage de l'amiral Paul Ortoli. 76. o.

ban legnagyobb számban a spanyolok (480 fő), a lengyelek (270 fő), valamint a belgák (265 fő) képviseltették magukat, emellett viszonylag jelentős kontingenst adtak a csehek (90 fő) és a románok (70 fő) is.¹⁶ Érdekes módon a magyarok említésre sem kerültek ezekben az összesítésekben, amit részben az ilyen irányú kutatások (vagyis az érdeklődés) hiánya, részben pedig az első ránézésre valóban szerénynek tűnő számuk is magyarázhat.

A Szabad Francia Erők kötelékében szolgáló magyarok beazonosításához az egyik legfontosabb forrást a francia Katonai Levéltár (*Service Historique de la Défense*) GR 16 P jelzetű levéltári egysége jelenti, amely az Ellenállási iroda egyéni dossziéi (*Dossiers individuels du bureau Résistance*) elnevezést viseli, és mintegy 1500 folyóméter mennyiségben 600 000 ellenálló adatait tartalmazza. Az iratanyagot az 1948-ban létrehozott Ellenállási iroda kezelte számos szervezeti átalakítást követő 2013-as megszűnéséig, és jelen formájában a Katonai Levéltárban vált elérhetővé.

Az ellenállókat alapvetően öt kategóriába sorolták, attól függően, hogy milyen szervezet kötelékében pontosan milyen tevékenységet végeztek a háború folyamán. A legjobban körülhatárolható csoport a Szabad Francia Erők (*Forces françaises libres*) nevet viseli, és azon személyek (52 000 fő) adatait tartalmazza, akik csatlakoztak De Gaulle tábornok mozgalmához. A dossziék információtartalma általában ebben az esetben a legnagyobb, mivel a jelentkezési és előmeneteli iratok kitérnek az önkéntesek csatlakozás előtti életére, emellett pedig fotók, fényképek, kérelmek, kitüntetési igazolások, leszerelési okmányok stb. is megtalálhatók az anyagok között. A második kategóriát a Harcoló Francia Erők (*Forces françaises combattantes*) személyi anyagai alkotják, ahol azoknak az ügynököknek (109 000 ember) az aktái érhetők el, akik De Gaulle irányítása alatt tevékenykedve, földalatti csoportokba szerveződve küzdöttek Franciaország felszabadításáért. Itt a dossziék tartalma elég változatos, a Nagy-Britanniában csatlakozottak esetében részletes és jól dokumentált életutak követhetők, a Franciaországban belépőknél azonban az adatok gyakran sokkal szegényesebbek, hiszen általában nem volt lehetőség – és nem is lett volna célszerű – dokumentálni a jelentkezők adatait, utólag pedig ezek pótlására már csak részlegesen volt lehetőség. Harmadik helyen kell megemlíteni a Belső Francia Ellenállás (*Résistance intérieure française*) soraiban szolgálókat (22 000 személy), akik valamilyen földalatti alakulat kötelékében, ám De Gaulle tábornoktól többé-kevésbé függetlenül tevékenykedtek az ország felszabadítása érdekében 1944. február 1-je előtt. Az ő ténykedésük sokféle lehetett, az információgyűjtéstől az illegális lapkészítésen és -terjesztésen át szabotázsakciókig. A legtöbb idetartozó ellenálló esetében utólag kitöltött nyomtatványok találhatóak a dossziékban, amelyek leadásával az érintett személyek kéri az Ellenállásban kifejtett tevékenységük elismerését. A negyedik csoportba tartoznak a Belső Francia Erők (*Forces françaises de l'intérieur*) tagjai (260 000 fő), akik azon Franciaországban működő

¹⁶ Broche – Muracciole 2010. 554–555. o.

ellenállási szervezetek fegyveres alakulataiban harcoltak a megszállók ellen, amelyek 1944. február 1-jén egyesültek, és közösen léptek fel az ország felszabadítása érdekében (gyakorlatilag az összes fontosabb ellenálló csoport, pártállástól függetlenül). Az utólag kitöltött nyomtatványokon kívül ezekben az esetekben gyakran igazoló okiratok is találhatóak, amelyek segítségével könnyebb volt az illetékes hatóságoknak megállapítani, hogy az érintettek valóban részt vettek harci tevékenységben. Az utolsó kategória a Deportált és Internált Ellenállók (*Déportés et Internés résistants*) nevet viseli, és értelemszerűen azok az ellenállók tartoznak ide (70 000 ember), akiket a megszálló erők letartóztattak, majd ezt követően internáltak és/vagy deportáltak hazai gyűjtőtáborokba vagy külföldi koncentrációs táborokba.

A levéltári egység 600 000 dossziéjának kutatását megkönnyíti az a levéltárosok által készített segédlet, amely az ellenállók legfontosabb adatait tartalmazza, így lehetővé teszi, hogy a kutató az alapadatok ismeretében kérje ki a szükséges anyagokat. Ennek segítségével vált lehetővé a magyar illetőségű személyek beazonosítása és táblázatba csoportosítása, még ha ez komoly munkát is igényelt, hiszen 12 000 oldalt kellett áttekinteni a magyar ellenállók azonosításához, majd pedig adataik kigyűjtéséhez. A tapasztalat azt mutatja, hogy a dossziék tartalma nagyon vegyes, néhány esetben alig tartalmaz többet pár alapadathoz, sőt néha még azokat sem, máskor viszont részletes életutakat lehet megismerni belőlük.¹⁷

Ugyanilyen jelentőségű forrásanyagot jelentenek a Charles de Gaulle Alapítvány (*Fondation Charles de Gaulle*) által közzétett listák, amelyek a Szabad Francia Erők és a Szabad Francia Haditengerészet (*Forces navales françaises libres*) soraiban szolgálatot teljesítő személyek adatait igyekeznek a lehető legteljesebb mértékben összegyűjteni.¹⁸ Az alapvetően a francia államférfi tevékenységének kutatásával, dokumentálásával és közzétételével foglalkozó intézet folyamatosan törekszik frissíteni és bővíteni az adatbázisait, melyek közel hetvenezres állományuk ellenére sem tekinthetők teljesnek, de összességében nagyon jó alapot kínálnak a szabad francia mozgalom soraiban szolgálatot vállalók jobb megismeréséhez.

Bár új személyekre vonatkozó adatokkal nem szolgálnak, a fenti adatbázisok alapján kiszűrt önkéntesek életútjának alaposabb megismeréséhez esetenként kiegészítő információkat adnak az előző tanulmányomban említett forráscsoportok a budapesti és a caen-i katonai levéltárak gyűjteményéből.¹⁹ Ezek segítségével pontosabban rajzolható

¹⁷ Ugyanakkor komoly nehézséget jelent, hogy a levéltár szabályzata naponta csupán öt őrési egység megtekintését engedélyezi, függetlenül azok méretétől. Mivel a legtöbb személyi dosszié csupán néhány lapot tartalmaz, ez a szabályozás jelentős mértékben lassítja a teljes anyag megismerését.

¹⁸ FCDG Liste-FFL; FCDG Liste-FNFL.

¹⁹ HL 07 VII. F/18.; ill. SHD BAVCC. AC 21 P. Vö. Bene 2023.

fel egyes személyek karrierje, illetve annak vége, amennyiben az illető elhalálozott és ez az információ feljegyzésre került.

Ezen felül hasznosak voltak az egységek tevékenységére vonatkozó hadműveleti naplók és visszaemlékezések, amelyek ugyan nem a résztvevők személyére koncentráltak, ezzel együtt mégis számos személyt említettek meg a katonai műveletek leírása során, így lehetővé tették az érintett magyarok körének kibővítését és jobb megismerését. Ugyanakkor nem szabad átsiklani a tény felett, hogy a megtalált személyek köre minden bizonnyal még most sem teljes, valamint a beazonosított magyarokra vonatkozóan rendelkezésre álló információk hiányosak, tehát a kutatás még nem tekinthető lezártnak.

Mіндеzen források segítségével összesen 149 olyan személyt sikerült azonosítani, akik valamilyen formában Magyarországhoz kötődnek. Ez az elsőre homályosnak tűnő megfogalmazás azért szükséges, mert nem minden önkéntesre vonatkozóan állnak rendelkezésre ugyanolyan típusú adatok, amelyek a magyar nemzetiségüket vagy identitásukat igazolják. Épp ezért több különböző alkategóriát lehet felállítani ezen a viszonylag kis létszámú csoporton belül is. Az elsőbe azok tartoznak, akik születési helyük és állampolgárságuk alapján is egyértelműen magyarok, vagyis Magyarországon születtek, és jelentkezésük során magyar állampolgárnak vallották magukat. A másodikba azokat a nem magyar állampolgárokat sorolhatjuk, akik ugyan Magyarországon születtek, de már megszerezték a francia (vagy más) állampolgárságot, illetve születési helyük korábban Magyarországhoz tartozott, de a környező országok valamelyikének állampolgárai voltak. Egy harmadik egységet alkotnak azok, akiknek sem születési helye, sem állampolgársága nem kötődött Magyarországhoz, de egyértelműen magyar névvel rendelkeztek, vagyis vezeték- vagy keresztnévük egyértelműen magyar nemzetiségről árulkodott – például Daruvar, Olasz, Szabadi, Szabó, illetve Béla (ez vezeték-névként is) és Tibor.

Ezek a források együttesen lehetővé teszik számunkra, hogy a legtöbb magyar kötődésű önkéntes esetében megismerkedjünk azokkal az alapadatokkal – név, nem, születési idő és hely, szakmai előélet, nemzetiség, rang, fegyvernem, alakulat, csatlakozás dátuma és helye, valamint az esetleges elhalálozás ideje és helye –, amelyek segítségével átfogó képet alkothatunk ennek a kevésbé ismert csoportnak a tagjairól.

Az azonosított magyarok nagy része a szárazföldi haderő soraiban szolgált, azon belül túlnyomó többségben az Idegenlégió 13. könnyűdandárának kötelékében. Tekintettel erre a tényre és tanulmányunk célkitűzésére, a következő oldalakon felvázoljuk ennek a viszonylag jelentős számú magyar önkéntest tartalmazó alakulatnak a történetét a második világháború során, mielőtt kitérünk a soraiban harcoló magyarok részletes bemutatására.

A 13. idegenlégiós hegyi könnyűdandár

Az alakulat születése

1940 elején a francia hadvezetés nehéz helyzetben volt, mivel a kezdeményezés egyértelműen az ellenfél kezében volt. Ennek megváltoztatása érdekében számos terv született, melyek közül az egyik szorosán kapcsolódott egy új légiós alakulat felállításához. A francia stratégák Skandináviában kívántak bevetni egy brit–francia expedíciós erőt, amelynek deklarált célja Finnország megsegítése volt – bár ez inkább csak a nagyközönségnek szóló propaganda volt –, később viszont már egyértelműen a Norvégiában történő partraszállásra készültek, hogy megakadályozzák a svédországi acél Németország irányába történő behajózását.²⁰ Ebben a haderőben kiemelt szerepet szántak az Idegenlégiónak, ezért 1940. február 23-án elrendelték a 13. idegenlégiós hegyi könnyűdandár létrehozását Észak-Afrikában (az algériai Sidi-Bel-Abbès és a marokkói Fez garnizonjaiban).²¹ Az új alakulatot a Budapesten született, félig magyar származású Raoul Charles Magrin-Vernerey alezredes²² parancsnoksága alá helyezték, tagjai pedig nagyobb részt aktív légiósok, illetve a tervezett létszám elérése érdekében kisebb számban a sathonay-i kiképzőtáborban gyülekeztetett újoncok voltak.²³ Az alakulat élén álló vezérkar munkáját egy parancsnoki, egy jármű-, valamint egy távközlési, utász- és egészségügyi (ún. létszámfeletti) század segítette, az egység gerincét pedig két gyalogoszászlóalj adta.²⁴ A dandár hivatalos összlétszáma így 63 tiszttel, 255 altiszttel és 1987 légióssal volt,²⁵ vagyis a felállított új alakulat nem érte el egy hagyományos gyalogezred létszámát sem.

Az egységet március elején szállították át Franciaországba, ahol március 8-a és 28-a között a különböző alegységek intenzív összeszoktató kiképzésen vettek részt a larzaci táborban. A légiósok 29-én hagyták el a táborot, hogy több kitérő és megszakítás után április 15-én érkezzenek meg Brestbe, ahol az Antoine Béthourt tábornok parancsnoksága alatt álló francia expedíciós hadtest (azon belül pedig az 1. könnyűhadosztály) kötelékébe sorolták őket. Ez a haderő április 24-én hagyta el Brest kikötőjét, hogy egy

²⁰ *Comor* 1988. 33–37. o.

²¹ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 1. o.

²² Lásd bővebben *Bene* 2019.

²³ SHD GR 12 P 81. 13e D.B.L.E. Résumé du Journal des Marches et Opérations. 3. o. Ez egybecseng a magyar légiósok később bemutatandó általános előéletével is, mivel az adatok tanúsága szerint többségükben már hosszabb ideje az Idegenlégió kötelékében teljesítettek szolgálatot, amikor a könnyűdandár soraiba helyezték át őket.

²⁴ SHD GR 34 N 318. Constitution de la 13e demi-Brigade de marche de Légion Etrangère. Note du 13 février 1940.

²⁵ SHD GR 34 N 318. Dossier 5d. Tableau d'effectif de guerre de la 13e demi-brigade de marche de Légion étrangère du 11 avril 1940.

angliai megálló után – ahol csatlakoztak a hadműveletben részt vevő brit és lengyel csapatokhoz – 30-án útra keljenek Norvégia felé.²⁶

A légiósok május 13-án kapcsolódtak be az észak-norvégiai Narvik kikötőjéért zajló küzdelmekbe, amikor egy lendületes partraszálló-akcióval elfoglalták Bjervik települést, amely kulcsfontosságú volt a kikötő megszerzéséért vívott harcban.²⁷ A város elleni támadás 28-án a kora hajnali órákban indult meg egy újabb partraszállási hadművelettel, amelyet a védekező német csapatok heves elhárító tüzeiben kellett végrehajtani a település közelében lévő alkalmas partszakaszokon. A parton megkapaszkodott franciák pozícióikat egy német ellentámadással szemben is megtartották, majd lépésről lépésre nyertek teret a védelemmel szemben. A hadműveleti napló tanúsága szerint a könnyűdandár első tagja, aki a város területére behatolt, egy bizonyos Szabo őrmester²⁸ volt. Az alakulat ezt követően keleti irányba szorította vissza a német csapatokat, miközben 83 foglyot ejtett, valamint jelentős mennyiségű hadianyagot – köztük tíz repülőgépet – zsákmányolt.²⁹ A győzelmet ugyanakkor nem adták ingyen: a könnyűdandár 8 tisztet, 6 altisztet és 55 légióst veszített 95 sebesült, 2 hadifogoly és 6 eltűnt mellett.³⁰

A város sikeres elfoglalása ellenére a szövetséges hadvezetés az általános stratégiai helyzet – a franciaországi hadjárat katasztrofális lefolyása és az utánpótlási bázisoktól való távolság – miatt úgy döntött, hogy kiüríti Narvikot, amire június 4-e és 8-a között került sor anélkül, hogy az akciót a német haderő megzavarta volna.³¹ Az expedíciós haderő brit és lengyel része Nagy-Britannia, a francia pedig Franciaország felé vette az irányt, ahová utóbbi június 14-én érkezett meg.³² 14-én és 15-én a dandár két zászlóalja partra szállt, majd a hadvezetőség utasításait követve az alegységek védelmi állásokat vettek fel Flancoet, Landebia és Pleven térségében, annak elképzelésnek a jegyében, hogy a Bretagne-félsziget nyugati részén szövetséges hídfőállásokat lehet fenntartani. Ez a terv kivitelezhetetlennek bizonyult a hadi helyzet alakulása miatt, ugyanakkor az egymásnak ellentmondó utasítások következtében az egység tisztikara és a legénységi állomány elszakadt egymástól, majd pedig különböző időpontokban és kikötőkben hajózott be Nagy-Britannia felé, ahová június 19–20-án érkeztek meg. A brit hadvezetőség a zűrzavaros körülmények között megfogyatkozott alakulatot vasúton Trentham Parkba irányította, ahová az 22-én érkezett meg.³³

Az alakulat tagjai itt értesültek az új francia kormány által megkötött fegyverszünetről, valamint a De Gaulle tábornok által közzétett felhívásról, amelyben

²⁶ SHD GR 12 P 81. 13e D.B.L.E. Résumé du Journal des Marches et Opérations. 4–5. o.

²⁷ *Blond* 2008. 386–390. o.

²⁸ Étienne Michel René Szabo-ról van szó, a 13. könnyűhadosztály őrmesteréről. SHD GR 16 P 559590. Szabo, Étienne Michel René.

²⁹ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 11–15. o.

³⁰ SHD GR 34 N 318. Etat nominatif des pertes mai-juin 1940.

³¹ *Montagnon* 1999. 220–221. o.

³² SHD GR 34 N 318. Citations. Fiche du lieutenant Cléménçon du 25 février 1941. 3. o.

³³ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 17–19. o.

a tengelyhatalmak elleni harc folytatására buzdította a franciákat. A kialakult helyzet megosztotta a légiósokat, amit De Gaulle június 30-ai látogatása sem könnyített meg, a tábornok ugyanis mindenkinek saját lelkiismeretére bízta a hazatérésről vagy a harc folytatásáról szóló döntést.³⁴ A probléma súlyosságát jelzi, hogy az egységben szolgáló spanyol légiósok – akik tartottak tőle, hogy egy német ellenőrzés alatt álló országba kell visszatérniük – megtagadták a parancsok teljesítését, majd többségükben dezertáltak az alakulatból. Egyes becslések szerint a dandár személyi állományának 15 százalékát veszítette el ennek következtében.³⁵ Az alakulat fennmaradó része kétféle oszlott: 636 légiós az észak-afrikai állomáshelyére való visszatérés mellett döntött, míg 900 fő (köztük 24 tiszt) csatlakozott De Gaulle-hoz.³⁶ Az előbbieket Boyer-Resses őrnagy parancsnoksága alatt július 1-jén hajóra szálltak, és 10-én érkeztek meg Casablancába, majd 12-én Fezbe, ahol 16-án a 13. légiós könnyűdandárt hivatalosan feloszlatták, a Marokkóban állomásozó túlélőket pedig átirányították az 1., 2., 3. és 4. légiós gyalogezeredbe.³⁷

A Nagy-Britanniában maradó légiósok Magrin-Vernerey alezredes parancsnoksága alatt új alakulatot hoztak létre 14. légiós menet könnyűdandár néven.³⁸ Bár az egységet továbbra is könnyűdandárnak nevezték, ez erős eufemizmus volt, hiszen a rendelkezésre álló létszám csupán egyetlen zászlóalj felállítását tette lehetővé. Ennek kötelékébe három lövész- és egy támogató század tartozott, így a dandár korábbi harcértékének csupán mintegy felével rendelkezett 1940 nyarán,³⁹ azonban a július 1-jén létrejött Szabad Francia Erők soraiban még így is ez volt az egyik legütőképesebb alakulat. Az új fegyveres erő ekkor még csupán 4500 főt számlált – vegyesen a hadsereg, a légierő és a haditengerészet tagjaiból –, akik többségükben nem tartoztak önálló alakulatokhoz.⁴⁰ Ennek fényében a légiós menetdandár a szabad francia szárazföldi haderő legfontosabb eleme volt, amint azt a későbbiekben látni is fogjuk.

A közép- és kelet-afrikai harcok

A Nagy-Britanniában rendelkezésre álló francia szárazföldi erők közül gyakorlatilag egyedül a 14. (majd november 2-ától újból 13.) légiós könnyűdandár volt bevethető állapotban, ezért amikor De Gaulle tábornok augusztus végén brit támogatással expedíciós haderőt állított fel Francia Nyugat-Afrika elfoglalásának céljából, annak fő erejét a légiós különítmény adta, amelynek élén augusztus 28-ától Magrin-Vernerey (alias Ralph

³⁴ Broche – Muracciole 2010. 287. o.

³⁵ Comor 1988. 82–84. o.

³⁶ Mint lejjebb látni fogjuk, a magyar származású légiósok döntő többsége (40 fő) már ekkor is az alakulat kötelékében szolgált, és a Szabad Francia Erők soraiban való további szolgálat mellett döntött.

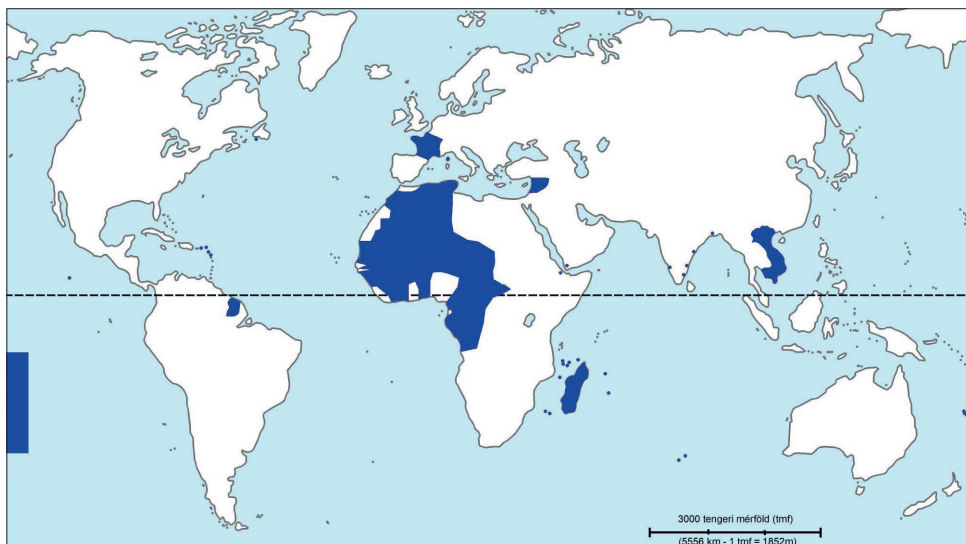
³⁷ SHD GR 34 N 318. Citations. Fiche du lieutenant Clémence du 25 février 1941. 1–3. o.

³⁸ A névváltoztatás oka, hogy az eredeti elnevezést meghagyták a hazatérőknek, de később értesülve az alakulat afrikai feloszlásáról, újból felvették az eredeti nevet.

³⁹ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 21. o.

⁴⁰ Crémieux-Brilhac 2000. 198. o.

Monclar, ahogy a háború során nevezte magát, hogy Franciaországban élő családja elkerülje a retorziókat)⁴¹ már ezredesi rangban teljesített szolgálatot.⁴² A brit és lengyel csapatokkal együtt közel 10 000 főt számláló kontingens támogatásáról egy brit flottakötélék gondoskodott, amely két csatahajót, négy cirkálót, egy repülőgép-hordozót és kilenc rombolót számlált,⁴³ és szeptember 23-án érkezett meg Dakarhoz.⁴⁴ A várt csatlakozás helyett azonban a helyi francia erők a fegyveres ellenállást választották, és heves tengeri ütközetben visszaverték az expedíciós haderő bizonytalan partraszállási kísérletét.⁴⁵ A hadművelet kudarca után az új célpont a már korábban csatlakozott közép-afrikai gyarmatok közül a Vichyhez való hűségével kivételt képező Gabon volt, amely csupán kisebb helyőrséggel rendelkezett.⁴⁶ Monclar ugyanakkor visszautasította, hogy részt vegyen a honfitársai elleni harcban,⁴⁷ ezért végül a tíz napig tartó küzdelemben egyéb alakulatok mellett a légiós könnyűdandárnak csak egy alkalmi különítménye harcolt a felsőbb parancsot végrehajtó tisztek vezetésével.⁴⁸ A testvérgyilkos küzdelem rossz hatással volt az alakulat moráljára: az év végén lejáró szerződések meghosszabbításakor a könnyűdandár tagjainak 15%-a döntött az alakulattól való kilépés mellett.⁴⁹

I. térkép: A francia gyarmatbirodalom 1939-ben (Csákvári Kristóf)

⁴¹ SHD GR 16 P 381853. Magrin-Vernerey, Raoul Charles.

⁴² Uo. Fiche N° 51107.

⁴³ Masson 2000. 204. o.

⁴⁴ SHD GR 4 P 2. 39–40. o.

⁴⁵ AN 72 AJ 220. 4. o.

⁴⁶ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres. 6. o.

⁴⁷ Broche – Muracciole 2010. 918. o.

⁴⁸ Comor 1988. 114–118. o.

⁴⁹ Montagnon 1999. 239. o.

Még a gaboni hadművelet lezárulta előtt megszületett a döntés, hogy a francia erőket Kelet-Afrikában fogják bevetni a brit csapatokkal együtt, mégpedig az Etiópiában, Eritreában, Brit és Olasz Szomáliföldön állomásozó olasz csapatok ellen, hogy kiiktassák az általuk jelentett veszélyt. A rendelkezésre álló különböző harcértékű egységekből hozták létre a Keleti Francia Dandárt (*Brigade française d'Orient*) annak érdekében, hogy a Szabad Francia Erőket egy komolyabb egység képviselje a hadszíntéren.⁵⁰ A dandár viszonylag jelentős erőt képviselt, hiszen soraiba tartozott az Idegenlégió 13. könnyűdandárja, az 1., 2. és 3. (afrikai) menetzászlóalj, egy tüzérségi egység (összesen 2 darab 75 mm-es löveggel), valamint egészségügyi, utász- és szállítóalakulatok. A valóságban azonban a felsorolt nagyobb egységek közül csupán kettő volt rövid időn belül hadra fogható, a 13. könnyűdandár és a 3. menetzászlóalj, így végül csak ezek vettek részt a kelet-afrikai harcokban, összesen 2000 főt meg nem haladó létszámmal.⁵¹

1941. január 19-én a szövetséges csapatok három irányból indítottak támadást az olasz kézen lévő kelet-afrikai területek ellen. A francia csapatok az északról támadó oszlopban kaptak helyet, és két fontos győzelmet is arattak a hadművelet során. Február végén az eritreai fővárostól, Aszmarától 200 kilométerre északra található Keren városának védelmét biztosító Kub-Kub erődöt,⁵² majd április elején a térség legfontosabb kikötővárosát, Masszavát foglalták el.⁵³ A teljes olasz vezérkar Monclar ezredesnek adta meg magát, aki mindössze egy motoros felderítőszakasszal tört előre a település belsejébe, egészen a városházáig, ahol a meglepett és demoralizálódott ellenség nem tanúsított ellenállást.⁵⁴

Testvérháború a levantei mandátumterületeken

Pihenésre ezután sem jutott idő, mivel 1941. április 11-én De Gaulle elrendelte, hogy a Csádban állomásozó erők kivételével az összes rendelkezésre álló szabad francia szárazföldi egységet egyetlen alakulat kötelékébe vonják össze, hogy nagyobb hadműveletek önálló kivitelezésére is alkalmassá váljon. A hadosztályt a kiegészítő alakulatok mellett két dandárra osztották fel: a 13. légiós vegyes dandárra és az 1. gyarmati dandárra, melyek mindegyike három zászlóaljból állt. Az 5450 fős vegyes dandár soraiban kapott helyet az 1. idegenlégiós zászlóalj (amely gyakorlatilag megegyezett a korábbi 13. idegenlégiós könnyűdandárral), az 1. és 2. menetzászlóalj, míg a gyarmati dandár fogta össze a 3. és 4. menetzászlóaljat, valamint az 1. tengerészgyalogos zászlóaljat.⁵⁵

⁵⁰ Broche 2002. 100. o.

⁵¹ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres. 8. o.

⁵² Gras 1983. 28–33. o.

⁵³ Ezekben a harcokban veszítette életét Tóth Péter légionárius, aki április 19-én halt bele a küzdelem során szerzett sebesüléseibe. SHD GR 16 P 574232. Tóth, Péter.

⁵⁴ Trouplin 2010. 731. o.

⁵⁵ Gras 1983. 56–57. o.

Az angolok ellen 1941. május 2-án kirobbant, Rashid Ali vezette iraki felkelést a Luftwaffe is támogatta szíriai francia repülőterek igénybevételével.⁵⁶ Noha a felkelés elbukott, a németek felbukkanása a Közel-Keleten fenyegetést jelentett a szövetséges hadvezetés számára. Amennyiben a francia kormány a kontinensről átdobott német szárazföldi csapatok bevetéséhez is hozzájárul Szíriában, a két tűz közé szoruló brit csapatok az egész közel-keleti térség feladására kényszerülhettek volna. Ennek a veszélynek az elhárítása érdekében a brit hadvezetés azonnali támadásra szánta el magát a térségben rendelkezésre álló összes mozgósítható erő felhasználásával.⁵⁷ Az akció sikerének legnagyobb akadályja ezeknek az erőknek a relatív gyengesége volt, ugyanis nem képviseltek érdemi erőfölényt a védelmet alkotó 30 000 fős francia Levantei Hadsereggel (*Armée du Levant*) szemben.⁵⁸ Mivel minden egységre szükség volt a hadművelet sikeres kivitelezéséhez, a frissen felállított 1. szabad francia könnyűadosztályt – melynek szerves részét képezte az eritreai hadjáratot éppen befejező 13. könnyűdandár – is a támadó csapatokhoz rendelték. Május 26-án De Gaulle személyesen látogatta meg a Palesztinában található qastinai tábort, hogy megtekintse a hadosztályt, kitüntesse a korábbi harcok résztvevőit, és tájékoztassa az alakulat tisztjeit az előttük álló hadműveletről. Felmérve az újabb testvérharc súlyát, a tábornok mindenkinek felajánlotta a lehetőséget, hogy lelkiismereti okból ne vegyen részt a lojális francia csapatok elleni küzdelemben. Tekintettel arra, hogy sok katonának rokonai vagy barátai szolgáltak a Levantei Hadsereg kötelékében, a felkínált lehetőséggel többen éltek is, akik közül a legismertebb a részben magyar származású Monclar ezredes volt, aki az Idegenlégió 1. zászlóaljának parancsnokságáról mondott le, hogy ne kelljen honfitársai ellen harcolnia (posztját Dimitri Amilakvari őrnagy⁵⁹ vette át).⁶⁰

A két irányból megindított támadás 1941. június 8-án vette kezdetét.⁶¹ A szabad francia csapatok dél felől Damaszkusz irányába törtek előre, de a könnyűdandár első bevetésére csak 19-étől került sor. A hadjárat komoly áldozatokat követelt: a 13. könnyűdandár 21 halottat és 47 sebesültet veszített a harcok során.⁶²

⁵⁶ Paxton 2000. 371. o.

⁵⁷ Muracciole 2002. 216–218. o.

⁵⁸ Montagnon 1999. 312. o.

⁵⁹ Dimitri Amilakvari (1906–1942), francia katonatiszt. A grúz hercegi családból származó Amilakvari 1921-ben Franciaországban telepedett le. A Saint-Cyr katonai akadémia elvégzése után 1924-től az Idegenlégió különböző alakulataiban teljesített szolgálatot. A gyarmati hadjáratokban elért sikerei után 1940-ben francia állampolgárságot kapott, és az újonnan felállított 13. idegenlégiós könnyűdandárba vezényelték századparancsnokként, ahol kitüntette magát a norvégiai hadműveletek során. Júniusban egységének számos tagjával csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz, majd részt vett az összes afrikai és szíriai szabad francia hadműveletben. 1941 szeptemberétől alezredesi rangban a könnyűdandár parancsnoki posztját is megkapta, és komoly szerepe volt a Bir-Hakeimnél elért katonai sikerben, amiért a Felszabadítási Érdemrenddel is kitüntették. 1942 októberében az el-alaméini csatában veszítette életét.

⁶⁰ Trouplin 2010. 732. o.

⁶¹ AN 72 AJ 220. 10. o.

⁶² Porch 1994. 548–550. o. Köztük volt Alpár Tamás Martin légionárius is, aki június 21-én esett el Damaszkuszban. SHD GR 16 P 9700. Alpar, Thomas Martin.

A testvérgyilkos összezsapások ellenére a szíriai hadműveletnek volt egy komoly pozitívuma is a szabad franciák számára: a harcokat túlélő francia katonák egy része – bár a teljes létszámnak csupán mintegy 10 százaléka – élt a felkínált lehetőséggel, és a hazatelepítés helyett a szabad francia haderő soraiban folytatta a harcot. A légiósok számára különösen örvendetes volt, hogy a 4000 csatlakozóból hozzávetőlegesen 1000 fő idegenlégiós volt, ezért a könnyűdandár soraiba nyert beosztást.⁶³ Ez az erősítés lehetővé tette, hogy a dandár felállítsa harmadik zászlóalját, amely legalább olyan fontos volt, mint a zsákmányolt francia nehézfégyverzet felhasználása, amelynek köszönhetően az egység tűzereje jelentősen megnőtt. Az ekképpen megerősített és teljes egészében motorizált dandár 2. és 3. zászlóalját a Pierre Koenig⁶⁴ tábornok parancsnoksága alatt álló és újonnan létrehozott 1. szabad francia dandár kötelékébe rendelték, míg az 1. zászlóaljat az Alfred Cazaud⁶⁵ tábornok vezette 2. dandárhoz.⁶⁶ A megosztás oka minden bizonnyal a harcedzett katonák optimális felhasználása volt, ugyanis így szétosztva „feljavították” a gyengébb gyarmati csapatokból álló alakulatokat.⁶⁷

⁶³ Broche – Muracciole 2010. 1390. o.

⁶⁴ Pierre Koenig (1898–1970), francia katonatiszt és politikus. 1917-ben jelentkezett a hadseregbe, és a franciaországi fronton teljesített szolgálatot, majd hivatásos tiszt lett. 1929-ig a németországi francia megszálló csapatoknál, utána az Idegenlégió kötelékében szolgált. 1940-ben áthelyezték a frissen felállított 13. idegenlégiós könnyűdandárba, itt őrnagyi rangban járult hozzá a Norvégiában elért taktikai győzelemhez. Júniusban alakulata nagyobbik felével együtt csatlakozott a Szabad Franciaországhoz. A dakari és a gaboni hadműveletekben való részvételéért alezredesi kinevezést nyert. 1941 nyarán Edgard de Larminat tábornok vezérkari főnökeként vett részt a szíriai hadjáratban, októberben pedig az 1. szabad francia dandár parancsnokságát is megkapta dandártábornoki rangban. Jól felkészült katonaként és kiváló parancsnokként oroszlánrésze volt a Bir-Hakeimnél kivívott győzelemben, majd több észak-afrikai szövetséges hadműveletben is harcolt, mielőtt 1943-ban helyettes vezérkari főnöknek nevezték ki, 1944-ben pedig az angliai francia csapatok és a Belső Francia Erők parancsnokságát is megkapta. 1945 és 1949 között a németországi francia megszálló hadsereg vezetője volt, majd politikai pályára lépett. Képviselőként és hadügyminiszterként is szolgált hazáját. 1984-ben posztumusz marsallá nevezték ki.

⁶⁵ Alfred Cazaud (1893–1970), francia katonatiszt. 1911-ben kezdte meg sorkatonai szolgálatát, ezt követően altiszt, majd tiszt rankor szerzett. Az első világháború során számos alkalommal kitüntették, és századosná nevezték ki. A két világháború között Észak-Afrikában teljesített szolgálatot, 1938-ban az Idegenlégió soraiba helyezték át. 1940-ben a 13. idegenlégiós könnyűdandár vezérkari főnökeként tevékenykedett a norvégiai hadműveletekben, majd csatlakozott a Szabad Francia Erökhöz, ahol alezredesi kinevezést kapott. Részt vett alakulatai közép- és kelet-afrikai bevetésein, 1941-ben pedig Libanon katonai parancsnokának nevezték ki. Az év végén dandártábornoki rangban a 2. szabad francia könnyűhadosztály vezetője lett, és a Közel-Keleten teljesített szolgálatot. 1945-ben a 36. gyalogoshadosztály parancsnokaként részt vett Németország elfoglalásában. 1946-ban nyugdíjba vonult. 1970-ben hunyt el.

⁶⁶ Montagnon 1999. 246–248. o.

⁶⁷ Ekkor csatlakozott a szabad franciákhoz 32 magyar származású légiós, akik korábban a 6. légiós gyalogezred kötelékében teljesítettek szolgálatot.

Rommel hadserege ellen Észak-Afrikában

Az 1. szabad francia dandárt 1942 februárjában Bir-Hakeim oázis védelmére rendelték a líbiai sivatagban a 8. brit hadsereg kötelékén belül.⁶⁸ Az alakulat legütőképesebb és legnagyobb létszámú részét a 13. könnyűdandár 2. és 3. zászlóaljai adták. A védelmi állásokat elfoglaló dandár létszáma összesen 3723 fő volt 1942 májusának végén.⁶⁹ Ugyan ez nem tűnik számottevő erőnek, különösen, ha a támadásra készülő német–olasz csapatok létszámával vetjük össze, két tényező mégis a franciák mellett szól: nagyszámú modern nehézfegyverzetük és jól kiépített védőállásaik.⁷⁰ A csata 1942. május 27-én vette kezdetét, amikor az olasz Ariete páncélosadosztály támadást indított a franciák ellen. A 132. olasz páncélosezred támadása jól kiépített és aknákkal megerősített állásokba ütközött, amelyeket ráadásul az Idegenlégió egységei védtek.⁷¹ Ennek eredményeképpen az olaszok rövid idő leforgása alatt 32 tankot, valamint több száz halottat és foglyot veszítettek,⁷² a támadást pedig le kellett állítani.

A június 2-án megindított ostrommal kezdetét vette a csata második szakasza, mely június 10-éig tartott. Ebben az akcióban a Trieste gépesített, a Pavia gyalogoshadosztály és a német 90. gépesített hadosztály vett részt. Ezeket az egységeket a támadó hadműveletekből vonták vissza, és ezzel tovább csökkent a gyors előrenyomulás esélye, de utánpótlási helyzetének stabilizálása érdekében Erwin Rommel tábornagy kész volt vállalni az átmeneti leállás kockázatát. A két olasz és egy német hadosztály körbezárta az oázist, amire eddig nem került sor, és megkezdte a szabályszerű ostromot.⁷³ A következő egy hét során a védők minden támadást visszavertek, ez azonban felemésztette lőszeranyagait, így engedélyt kaptak a kitörésre.⁷⁴ Erre 1942. június 10-én 23 órakor került sor délnyugati irányba, ahol az előzetes egyeztetések alapján egy brit járműoszlop várta az egység túlélőit. A nehézfegyverzet nagyobb részét – amelynek elszállítását nem lehetett megoldani – megsemmisítették, és a súlyos sebesülteket is kénytelenek voltak hátrahagyni.⁷⁵ A dandár 2619 katonájának (köztük mintegy 400 sebesültnek) sikerült elérnie a szállítójárműveket, amelyek a szövetséges vonalak mögötti biztonságos területre vitték őket.⁷⁶

Az elszenvedett veszteségek (az élőerő 30, a nehézfegyverzet közel 100 százaléka) ellenére az összecsapást jelentős győzelemként könyvelték el a szövetségesek.⁷⁷ Ez nem

⁶⁸ *De Sairigne* 1981. 168. o.

⁶⁹ *Koenig* 1971. 59–81. o.

⁷⁰ *Nordmann* 1982. 91. o.

⁷¹ *Broche* 2003. 145. o.

⁷² A franciák 9 tisztet, valamint 145 altisztet és közlegényt ejtettek ekkor foglyul. *Koenig* 1971. 395. o.

⁷³ *De Sairigne* 1981. 180–182. o.

⁷⁴ AN 72 AJ 220. 25. o.

⁷⁵ *Lormier* 2006. 133. o.

⁷⁶ A veszteség mintegy felét (450 fő) a halottak, nagyobbik részét (600 fő) az eltűntek (elsősorban fogásba esettek) tették ki. *Bergot* 1989. 291. o.

⁷⁷ Az ostrom és a kitörés során nyújtott teljesítményéért nyerte el a Felszabadítási Érdemrendet Kocsis Imre őrmester (1942 novemberétől törzsőrmester, majd zászlós). SHD GR 16 P 321452. Kocsis, Imre.

csupán annak tudható be, hogy az alakulat sikeresen kitört a bekerítésből, és nem is a tengelyhatalmaknak okozott jelentős veszteségeknek (3600 halott, sebesült és fogoly, 52 harckocsi, 11 páncélaútó, 5 önjáró ágyú, 7 repülőgépj és több mint 100 teherautó).⁷⁸ Ennél sokkal fontosabb volt a csatának a hadművelet kimenetelére gyakorolt hatása, ugyanis a német–olasz csapatok a franciák makacs ellenállása miatt olyan idővesztést szenvedtek el, ami lehetetlenné tette Egyiptom – Rommel eredeti terve szerinti – lendületből történő elfoglalását.

1942 nyarán a két szabad francia dandár között szétesztott három zászlóalj újból összevonták a könnyűdandár kötelékén belül, de az elszennvedett veszteségek miatt csupán két zászlóalj tartott meg, összesen 1274 főnyi létszámmal (53 tiszt, 144 altiszt és 1077 közlegény). Brit szövetségeseiknek köszönhetően az elvesztett nehézfegyverzet is teljes egészében pótlásra került, így a létszámát tekintve gyengébb alakulat továbbra is igen jelentős tüzérvél (144 géppuska, 20 aknavető, 48 ágyú) rendelkezett a második el-alemeini csata előtt.⁷⁹ A támadás október 23-án kora este indult meg az olasz állások ellen, azonban számos előre nem látott nehézség lépett fel, amelyek döntőnek bizonyultak. A nehezen járható terepen a szállítójárművek és a támogató páncélosok elakadtak a homokban, a rádiók pedig nem működtek, így az éjszakai hadműveletben a különböző csapatrészek közti kapcsolattartás lehetetlenné vált. A támadás mindezek ellenére lassan teret nyert, amikor is napfelkeltekor a német védők tüzérségi, páncélos és légi támogatással ellentámadást indítottak, mely a sík terepen visszaszorította a franciákat kiinduló állásaikba. A brit parancsnokság szerint a veszteségek (11 halott, 69 sebesült és 10 eltűnt)⁸⁰ önmagukban nem voltak különösebben súlyosak, és nem indokolták a visszavonulást, ami felvetette az egység megfutamodásának gyanúját is, ezért november 14-én visszavonták az alakulatot az első vonalból, ahová 1943 áprilisáig nem is térhetett vissza.⁸¹ Ugyanakkor a kép árnyalása érdekében érdemes megemlíteni Winston Churchill brit miniszterelnök véleményét is a közös brit–francia elterelő hadműveletről: „Ez a támadás el is érte célját, mert három napon át lekötötte az ellenség két páncélosadosztályát, pedig a fő csata északon bontakozott ki.”⁸²

De Gaulle december 22-én elrendelte, hogy szervezzék újjá Edgar de Larminat tábornok csapatait egy új egység kötelékében, amely az 1. szabad francia hadosztály nevet kapta.⁸³ Az új alakulatnak, amely hivatalosan 1943. február 3-án jött létre,⁸⁴ teljes értékű gépesített gyalogsági hadosztályt kellett alkotnia, amely három dandárral, modern fegyverzettel, nagy tüzérvél és megfelelő számú és minőségű hadosztályközvetlen

⁷⁸ Koenig 1971. 395. o.

⁷⁹ Comor 1988. 205–209. o.

⁸⁰ Ebben az összecsapásban veszítette életét az ekkor már főtörzsszászlósi rangban szolgáló Szabó István is, aki korábban Narviknál tüntette ki magát. SHD GR 16 P 559590. Szabo, Étienne Michel René.

⁸¹ Porch 1994. 556–558. o.

⁸² Churchill 1989. 156. o.

⁸³ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres. 10. o.

⁸⁴ Delmas 2002. 80. o.

alegységgel képes a siker esélyével felvenni a harcot bármely ellenséges egységgel.⁸⁵ Az új magasabbegység két dandárját a már meglévő szabad francia dandárok felhasználásával hozták létre, a harmadikat pedig a Szomáliföldről elsőként beérkezett szenegáli lövészászlóaljok átszervezésével állították fel. Ennek nyomán az 1., 2. és 4. szenegáli zászlóaljakat átnevezték 21., 22. és 24. menetzászlóaljjá, melyek együtt alkották a 4. gyalogosdandárt és így az új hadosztály hiányzó harmadik dandárát.⁸⁶

Tripoli kikötőjének újranyitása és ezzel párhuzamosan a logisztikai lehetőségek látványos javulása végül lehetővé tette a francia hadosztály bevetését is. Az egység április 18-án hagyta maga mögött Tobrukot, hogy közel 2200 kilométeres út megtétele után, május 2-án megérkezzen a tunéziai Triaga térségébe, ahol a 10. brit hadtest 51. hadosztályát kellett felváltania a frontvonalban. Az alakulat néhány napos pihenő után, május 6-ától Takrouna északi peremén rendezkedett be védelemre.⁸⁷ A szabad francia egységgel szemben a 90. német könnyűhadosztály és a Trieste hadosztály megmaradt részei ásták be magukat, amelyek reménytelen helyzetük ellenére szilárd védelmet építettek ki, valamint tüzérségi csapásokkal és kisebb ellenlökésekkel támadták a felvonuló francia és brit erőket. Május 9-én egy légiós járőr kisebb összecsapás során foglyul ejtette a német 433. páncélgránátos ezred 14 katonáját.⁸⁸ A szövetséges hadvezetés csupán másodlagos szerepet szánt a 10. hadtestnek és az ahhoz tartozó francia erőknél, mivel a tényleges áttörő hadműveleteket a brit és amerikai erők Medjez el Bab térségében hajtották végre május 6–7-én, amelynek eredményeképpen elfoglalták Tuniszt és Bizertát.⁸⁹ Ugyanakkor még mindig 150 000 német–olasz katona állomásozott a térségben, akiknek esetleges déli irányú kitörését az üllő szerepét játszó brit–francia erőknek kellett megakadályozniuk. Éppen ezért a szabad francia csapatok helyállása és az ellenséges kötelékek lekötése kiemelten fontos volt a stratégiai terv kivitelezéséhez.⁹⁰

Ennek az elképzelésnek a jegyében május 10-én az a parancs érkezett a szabad francia hadosztály részére, hogy tartsa folyamatosan nyomás alatt a szembenálló erőket, és foglaljon el két magaslatot (a 136-ost és a 150-est), amelyek aztán lehetővé teszik a védelem számára kulcsfontosságú Djebilate-gerinc megszerzését. A május 11-én 5 óra 30-kor intenzív tüzérségi előkészítés után⁹¹ meginduló támadásban a 4. és 5. menetzászlóalj különösebb nehézségek nélkül foglalták el a két magaslatot, ennek során 170 foglyot ejtettek. Ezt követően a gerinc elfoglalása már nagyobb nehézségekbe ütközött a védelem beásott nehézfegyvereinek tüze miatt, de a két zászlóalj kitartó támadásokkal

⁸⁵ *Gras* 1983. 228–229. o.

⁸⁶ *Bergot* 1982. 129. o.

⁸⁷ *Vincent* 1983. 331. o.

⁸⁸ *Comor* 1988. 225. o.

⁸⁹ *Rommel* 2000. 295. o.

⁹⁰ SHAT 1983. 6. o.

⁹¹ A harcok során az 1. tüzérségi ezred 25 000 gránátot lőtt ki, amelyek pontossága és hatékonysága nagymértékben hozzájárult a sikerhez. *Trouplin* 2010. 1095. o.

ezeket is felszámolta, így estére az összes kitűzött célt elfoglalták.⁹² A támadás során hozzávetőlegesen 100 ellenséges katonával végeztek, 388 főt pedig foglyul ejtettek. Ugyanakkor a saját veszteségek is jelentősek voltak: 45 halott, 116 sebesült.⁹³

Az akció sikere azonban nem törte meg az ellenséget, amely másnap már ellentámadást indított az elveszített magaslatok visszaszerzéséért, amit a hadosztály tüzérsége állított meg. Azonban a tengelyhatalmi erőknek ez volt az utolsó erőfeszítése állásai megtartása érdekében, a hadi helyzet alakulása miatt⁹⁴ ugyanis május 13-án reggel megkezdték nehézfegyvereik és lőszerkészletük megsemmisítését, majd kisebb csoportokban megadták magukat a szövetséges csapatoknak. Nagy számuk miatt a foglyok számbavétele és elhelyezése is komoly gondot okozott a katonai hatóságoknak, amelyek a nap folyamán hozzávetőlegesen 1200 tiszt és 23 000 katona megadását regisztrálták. A foglyok a 164. és 90. német könnyűhadosztályok, az olasz Trieste és a Fialat fasiszta hadosztályok, valamint a 20. olasz hadtest vezérkarának soraiból kerültek ki.⁹⁵

A harcok lezárultát követően, 1943 nyarától kezdve összesen 5 gyalogos- és 3 páncélos hadosztály került kialakításra Észak-Afrikában az itt állomásozó szabad francia és a korábban Philippe Pétain marsall⁹⁶ oldalán álló francia erők felhasználásával.⁹⁷ Noha előbbieik számszerűleg kisebbségben voltak, az amerikai fegyverzet és felszerelés elosztásakor előnyt élveztek, így az új hadseregben a De Gaulle-hoz hű, régi kipróbált egységek központi szerepet kaptak: az 1. hadosztály gépesített gyalogoshadosztályává alakult, a 2. pedig páncélos hadosztályává, így elméletben ezek adták az új haderő egynegyedét, bár utóbbi soraiba nagy számban kerültek korábbi Vichy-párti katonák is.⁹⁸ A másik hat hadosztály az Észak-Afrikában állomásozó erők felhasználásával

⁹² Vincent 1983. 333–335. o.

⁹³ Notin 2000. 518. o. Itt esett el az 1940 júliusa óta a Szabad Francia Erők kötelékében szolgáló Béla Iván őrmester is. SHD GR 16 P 43874. Bela, Yvan.

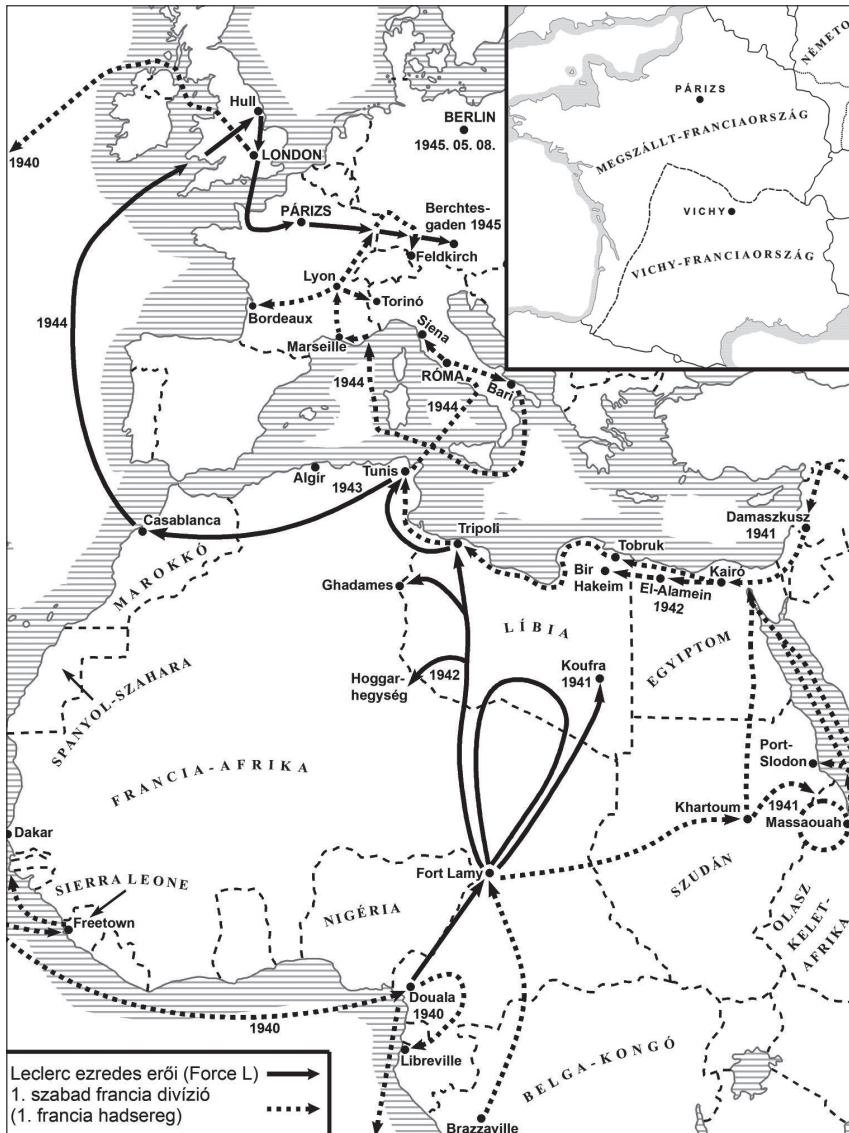
⁹⁴ Nyugati irányból teljesen átkarolták őket a szövetséges csapatok, ezért a harc folytatásának már nem volt értelme. SHAT 1983. 10. o.

⁹⁵ Gras 1983. 241. o.

⁹⁶ Philippe Pétain (1856–1951), hivatásos katonatiszt, politikus. Korábbi harci tapasztalatai hiánya ellenére az első világháborúban számos alkalommal kitüntette magát (a legismertebb Verdunnél tanúsított helytállása), melynek eredményeképpen 1917-ben már ő volt a francia hadsereg főparancsnoka. 1925–26-ban Marokkóban ő irányította a francia csapatokat a helyi lázadókkal vívott ún. rif háború során. 1940 júniusában a kialakult katonai vészhelyzetre tekintettel kormányalakításra kérték fel, melynek eleget tett, majd fegyverszünetet kért a németektől, ami hozzájárult a francia hadsereg összeomlásához. Az 1940. július 10-én megszavazott törvény teljhatalmat biztosított neki az új alkotmány életbelépéséig, amelyre azonban nem került sor, így 1944 augusztusáig államfőként tevékenykedett. Elfogadta a németekkel való együttműködés szükségességét, majd folyamatosan eleget tett a német követeléseknek, míg Franciaország ténylegesen is a Harmadik Birodalom csatlósává vált. 1944 nyarán a német csapatok Németországba szállították, ahonnan 1945 áprilisában Svájcban keresztül visszatért Franciaországba. Bírósi eljárás során hazaárulásért halálra ítélték, melyet De Gaulle az ideiglenes francia kormány vezetőjeként végül életfogytiglani börtönbüntetésre enyhített. 1951-ben halt meg.

⁹⁷ Montagnon 1999. 548. o.

⁹⁸ Delmas 2002. 83. o.

2. térkép: A Szabad Francia Erők szárazföldi egységeinek tevékenysége Afrikában, a Közél-Keleten és Európában. A kis térképen a megszállt, illetve a szabad Franciaország területe (1940. június 22. – 1942. november 11.) (Csákvári Kristóf)

jött létre. Ezek a következők voltak: 2. marokkói gyalogoshadosztály, 3. algériai gyalogoshadosztály, 4. marokkói hegyihadosztály, 9. gyarmati gyalogoshadosztály, valamint az 1. és 5. páncélosadosztály.⁹⁹

⁹⁹ Broche – Caïtuoli – Muracciole 2007. 454. o.

Az olaszországi hadjárat

A két légiós zászlóalj az 1. gépesített hadosztály kötelékében folytatta szolgálatát, ugyanakkor az 1943 nyarán meginduló átszervezés keretében ezek létszáma és fegyverzete is jelentős átalakuláson ment át. Az észak-afrikai francia alakulatok és az itt található légiós kiképzőközpont részéről folyamatosan érkeztek a jelentkezők, így a hadosztályon belül a légiósok száma hosszú idő után először megközelítette a kétezer főt (73 tiszt, 206 altiszt és 1666 közlegény). A fegyverzet mennyisége és minősége is jelentős javulást mutatott, mivel az egységet teljes egészében modern amerikai fegyverekkel látták el, amelyek köszönhetően annak tüzereje a korábbinál sokkal nagyobb lett. Ennek megfelelően a két légiós zászlóalj szerkezete is átalakult, a három lövésszázlój mellett egy-egy nehézfegyver- és géppuskásszázaddal rendelkeztek. A beérkező erősítés lehetővé tette egy új nehézfegyver-zászlóalj felállítását is, amely tovább növelte a légiós alakulatok harcértékét.¹⁰⁰

Az elsőként hadra foghatóknak ítélt egységek összeolvasztásával jött létre 1943. május 18-án az eleinte A Hadseregnek, majd később Olaszországi Francia Expedíciós Hadtestnek (*Corps expéditionnaire français d'Italie*) nevezett haderő, amely az 5. amerikai hadsereg kötelékében, Olaszországban került bevetésre.¹⁰¹ A 120 000 fős hadtest 1943 novembere és 1944 júliusa között vett részt aktívan a harcokban, melyek során számos támadó hadműveletben (pl. Monte Cassinó-i csata) kitüntette magát.¹⁰² Az 1. gyaloghadosztályt átfegyverzésének befejezése után, 1944 áprilisában ennek a haderőnek a kötelékébe helyezték át Olaszországba. Itt először tartalékként szolgált a Monte Cassinónál küzdő francia erők számára, de már ekkor komoly veszteségeket okozott soraiban az ellenséges bombázók tevékenysége, május 17-én például 102 embere vált harcképtelenné emiatt.¹⁰³ A légiósok ennek ellenére kivették a részüket a német védelmi vonal áttöréséből, majd a visszavonuló csapatok üldözéséből, így az olasz főváros elfoglalása után is több sikeres támadóakcióban működtek közre. Ugyanakkor ezért a teljesítményért magas árat kellett fizetniük: a májusi és júniusi harcok során a három légiós zászlóalj vesztesége 106 halott és 360 sebesült volt, vagyis eredeti létszámának nagyjából egynegyedét veszítette el.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Comor 1988. 242–251. o.

¹⁰¹ Corvisier-de Villèle 1998. 9. o.

¹⁰² Bachelier 2000. 255. o.

¹⁰³ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 17. o.

¹⁰⁴ Gras 1983. 268–314. o. Kelényi László őrmester és Téglás László őrvezető 1944. május 21-én vesztették életüket. SHD GR 16 P 317752. Kelenyi, Ladislas.; uo. 564132. Teglas, Ladislas.

Franciaország felszabadítása

1943 végén hozták létre a B (később 1.) Hadsereget,¹⁰⁵ amely részt vett 1944. augusztus 15-én a provence-i partraszállásban és Dél-Franciaország felszabadításában. Eközben Philippe Leclerc tábornok 2. páncélosadosztálya Párizs és Észak-Franciaország felszabadításában működött közre, majd egyesülve a szövetséges csapatokkal, együtt szorították ki a német csapatokat Franciaország területéről, végül pedig részt vettek Németország elfoglalásában.¹⁰⁶

A légiós dandár anyaegységével, az 1. gyalogoshadosztállyal együtt a dél-franciaországi kétéltű hadműveletben részt vevő amerikai–francia erők soraiba került beosztásra, és 1944. augusztus 16-án partra szállt az anyaországban. A parancsnokság utasításainak megfelelően szerepet vállalt Toulon ostromában, ahol augusztus 21. és 24. között két erőd védőit kényszerítette megadásra, majd közreműködött az észak felé visszahúzódó német csapatok üldözésében.¹⁰⁷ Az első komolyabb összecsapásra a burgundiai Autun felszabadítása során került sor szeptember 8–9-én, amelynek eredményeként közel 2300 német katona adta meg magát a légiósoknak.¹⁰⁸ Az alakulat az év hátralévő részében a Vogézek térségében vívott kemény és veszteségteljes harcokat a könnyen védhető hegyi terepen szilárdan beásott német csapatok ellen, ennek következményeként 145 halott és 643 sebesült hiányzott az alakulattól év végére. A küzdelmek szünetében került sor a korábban létszámhiány miatt feloszlott 3. gyalogoszászlóalj újjászervezésére, amelyet a beérkező erősítések tettek lehetővé, így 1945 elején a könnyűdandár már négy zászlóalj kötelékében 2405 fővel rendelkezett. A megerősödött egységet 1945 januárjában Elzászban vetették be – először a Strasbourgot fenyegető német ellentámadás megállításában működött közre, majd pedig a Colmarnál kialakult német katlan felszámolásában játszott aktív szerepet. Ezért a sikerért is komoly árat kellett fizetnie: a dandár vesztesége 166 halott, 637 sebesült és 89 eltűnt volt.¹⁰⁹

A hadosztályt március közepén a francia–olasz határvidékre helyezték át, amit a német csapatok tartottak ellenőrzésük alatt. A hegyvidéki területen komoly veszteségekkel járt minden támadó hadművelet, ennek ellenére az egység sikeresen nyomult előre, és április második felében betört Olaszország területére is. A német hegyivadászokkal vívott harcok során a dandár elveszített 53 halottat és 135 sebesültet, vagyis az alakulat a háború utolsó hat hónapjában szenvedte el fennállása során a legnagyobb veszteségeit.¹¹⁰ Története ennek ellenére távolról sem ért véget,

¹⁰⁵ *Corvisier-de Villèle* 1998. 21. o.

¹⁰⁶ AN 72 AJ 321. Le général Leclerc, par le colonel Repiton-Préneuf.

¹⁰⁷ SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 3. o.

¹⁰⁸ *Montagnon* 1999. 722–726. o.

¹⁰⁹ *Comor* 1988. 277–299. o. A franciaországi harcok során öt magyar légiós veszítette életét: Bakos József őrmester, Gutman Imre közlegény, Hosszú László őrmester, Kocsis Imre zászlós és Nagy Antal közlegény. SHD GR 16 P.

¹¹⁰ *Gras* 1983. 419–439. o.

mivel 1945 végén beosztották az Indokínában bevetett Távolskeleti Expedíciós Haderő (*Corps expéditionnaire français en Extrême-Orient*) kötelékébe, amelynek soraiban 1946 és 1954 között folyamatosan harcolt, majd részt vett az algériai háborúban,¹¹¹ és napjainkban is közreműködik a francia érdekek védelmében.¹¹²

A légiós alakulat magyar tagjai

Létszám

A rendelkezésre álló adatokból az derül ki, hogy a beazonosított 149 magyar származású önkéntes döntő többsége (108 fő) a szárazföldi haderő kötelékében teljesített szolgálatot, míg a légierőnél csupán 5, a haditengerészetnél pedig mindössze 2 fő tevékenykedett. Mellettük 16-an vettek részt valamelyik ellenálló csoport tevékenységében, míg 11 fő az adminisztráció működését segítette munkájával. 7 személy esetében nem rendelkezünk a haderőnemi hovatartozásra vonatkozó pontos információval.

A szárazföldi haderőnemben szolgáló 108 személy az adatok alapján különböző egységek kötelékében harcolt, amelyeket a könnyebb áttekinthetőség érdekében a következő kategóriákba soroltam: Idegenlégió, 2. páncélosadosztály, 1. gyalogshadosztály, vezérkar, kiegészítő egységek. Ezek közül messze az Idegenlégió fogadta a legtöbb magyar önkéntest, mivel összesen 77 fő szolgált a Szabad Francia Erők légiós könnyűdandárának kötelékében. Ez viszonylag jelentős számnak tekinthető a légiós egység 1940. júliusi 900 fős létszámához képest – melynek 8,5%-át jelenti –, ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni, hogy 1940-ben még nem mindegyik magyar légiós volt tagja az egységnek, így egy-egy adott időszakban a számarányuk alacsonyabb volt ennél a mutatónál.

A nevekből levonható tanulságok

Érdekes önmagukban is megvizsgálni a személyneveket, amelyek ugyan nem minden esetben teljeseek és gyakran nem is pontosan kerültek lejegyzésre, mindezzel együtt fontos információk hordozói viselőjükkal kapcsolatban. A számos forrást bevonó kutatásnak köszönhetően csupán egyetlen önkéntes esetében nem rendelkezünk teljes névvel (Macska másodosztályú légiós közlegénynek csak a vezetékneve szerepel az egyik hadműveleti naplóban), így a nagyobb problémát a nevek hibás lejegyzése jelenti. A toborzóirodák írnokainak szemlátomást számos alkalommal gondot okoztak az idegen hangzású nevek, így születtek olyan sajátos vezetéknevek, mint például Heggyi, Hosszu

¹¹¹ Az alakulat magyar tagjai közül sokan folytatták szolgálatukat a világháború után, és részt vettek a gyarmati küzdelmekben, mint például Pretz Pál, aki 1956-ban húsz év szolgálat után törzsőrmesterként szerelt le. SHD GR 16 P 490639. Prets, Paul.

¹¹² SHD GR 12 P 81. Bref historique de la 13ème demi-brigade de Légion Etrangère. 3–4. o.

vagy Olayos, illetve olyan különleges keresztnévek, mint Flerenc, Yvan, Sally vagy Deszo, valamint az is előfordult, hogy felcserélték ezeket, így volt olyan önkéntes, akit Antal vezeték- és Patyi keresztnévvel vettek nyilvántartásba. Ugyanakkor ezek a hibák általában nem akadályozzák az önkéntesek beazonosítását, mivel csupán eltorzítják, de nem teszik teljesen felismerhetetlenné azok nevét.

Ennél sokkal általánosabb az a gyakorlat, hogy a keresztnévek francia megfelelői szerepelnek a jegyzékekben, ami bevett eljárás lehetett Franciaországban, hiszen már az első világháború idején is alkalmazták, ahogy az a korábbi kutatásokból kiderült.¹¹³ Noha a legtöbb önkéntes neve viszonylag könnyen franciásítható volt, érdekes tény, hogy akadtak olyanok, akiknek a keresztnéve nem franciás alakban lett rögzítve – vagy azért, mert ők ragaszkodtak nevük eredeti írásmódjához, vagy gondosabb írnok vette fel adataikat. Utóbbi feltételezésnek ellentmond a vezetéknevek gyakori hibás írásmódja, ezért inkább az előbbi tűnik valószínűnek (Hosszu Laszlo, Klement Lajos, Pataky Laszlo, Toth Laszlo). Mindemellett természetesen vannak olyan tipikusan magyar keresztnévek is, amelyek nem rendelkeznek francia megfelelővel, ezek így többé-kevésbé helyesen és eredeti formájukban szerepelnek az iratokban (Bela, Geza, Tibor, Zoltan).

Annak ellenére, hogy a nevek és a nemzetiségi hovatartozás nem köthetők egyértelműen egymáshoz, a rendelkezésre álló névsor alapján mégis meg lehet kockáztatni néhány logikusnak tűnő következtetés levonását, ami elősegítheti az önkéntesek hátterének jobb megismerését. Kétségtelenül azok a nevek vannak többségben (mintegy 45 esetben), amelyek egyértelműen magyar származásra utalnak, mint például Balazs Georges (Balázs György), Demeter Zoltan (Zoltán), Kocsis Imre, Martos Bela (Béla) vagy Szabo Jean (Szabó János), azonban ezek mellett viszonylag nagy számban fordulnak elő idegen hangzású nevek is (pl. Edmond Diakowsky, Pantolli Pastoff vagy Sally Rosenboum). Érdeemes hozzátenni, hogy a magyaros hangzású nevek nem mutatnak közvetlen korrelációt a jelentkezés során jelzett magyar állampolgársággal, mivel a magyarok mellett akad közöttük számos lengyel, csehszlovák és francia állampolgárságú személy is. Ezek az ellentmondások nyilván elsősorban abból fakadnak, hogy az önkéntesek születési helye időközben más országok fennhatósága alá kerülhetett – ami az önkéntesek születése idején, a 20. század első évtizedeiben még többnemzetiségű Magyarország esetében logikus magyarázatnak tűnik –, illetve hogy lakóhelyük sok esetben már hosszú ideje Franciaország volt, és ez maga után vonta a francia állampolgárság megszerzését is.

A fentiek okán érdemes megvizsgálni, hogy esetleg lehet-e valamilyen további csoportosítást elvégezni a nem magyar állampolgárságú kategóriába tartozók között a nevük alapján. A Kárpát-medence etnikai jellemzői miatt nyilvánvalóan nagyobb számban szerepelnek szláv és germán hangzású nevet viselő személyek. Szláv névvel csupán hat személy rendelkezett a magyarok közül (Bialek, Diakowsky, Jagodics, Kubinski,

¹¹³ Bene 2017. 39. o.

Steikovskij, Znamenijak), ugyanakkor a germán nevéek jelentős, 15 fős csoportot alkotnak (pl. Brandenburg, Freidels, Kellerman, Roth). Megjegyzendő, hogy a német névvel rendelkezők közül többen zsidók lehettek, mint ahogy ezt több esetben a személyi anyagok is megerősítik (még ha sajnos nem is minden esetben szerepel bennük ez az adat). A zsidó vallásúak jelenléte az önkéntesek között ugyanakkor teljes mértékben illeszkedik a korszak tendenciáiba, hiszen az 1930-as évek második felében a szélsőjobboldali ideológiák terjedése elől tömegesen menekültek a közép-európai zsidók Nyugat-Európába és Amerikába, így Franciaországban is nagy számban képviseltették magukat és vettek részt a francia hadsereg,¹¹⁴ majd az Ellenállás harcaiban.

Mindezek mellett felbukkannak olyan nevek is, amelyek nem sorolhatók egyértelműen egyik fenti kategóriába sem. Ezek között akadnak olyanok, amelyek ugyan egyértelműen idegen hangzásúak (pl. Pantolli Pastoff), de ezek viselői Magyarországon születtek és/vagy magyar állampolgárságúak voltak, ami betudható a régióra jellemző természetes migrációs folyamatoknak. Ugyanakkor van néhány nehezebben megmagyarázható eset is. Három személy – Jean Joan Georgesco, Orbacio Ignacio Mingallion és Armenaj Seferian – egyértelműen nem magyar névvel rendelkezik, de az összesítő táblázatok szerint közülük ketten magyarországi születésűek (Georgesco és Mingallion), ketten (Mingallion és Seferian) pedig magyar állampolgárok (is). Személyi aktaikból ugyanakkor egyértelműen kiderül, hogy valójában nem Magyarországon születtek és egyikük sem volt magyar állampolgár. Joggal merül fel a kérdés, hogy miért szerepelhetett ez a három személy magyar kötődésüként a Charles de Gaulle Alapítvány listáján, amelyet francia kutatók állítottak össze. Két logikus magyarázat kínálkozik. Elképzelhető, hogy az összesítést készítő kutatók tévesen jegyezték fel a születési helyre és állampolgárságra vonatkozó adatokat, ennek azonban viszonylag kicsi a valószínűsége, főleg három egymástól elszigetelt esetben. Inkább arról lehet szó, hogy a Légio hagyományaihoz híven az érintett személyek az eredetitől eltérő nemzetiséget adtak meg jelentkezésük során a toborzóknak, amely aztán végigkísérte katonai pályafutásukat, még ha személyi anyagukban erre nem is történik utalás. Így az ő esetükben legfeljebb tiszteletbeli magyar állampolgárokról beszélhetünk, mint olyan személyekről, akik valószínűleg maguk döntöttek a magyarsághoz való átmeneti és bürokratikus jellegű csatlakozás mellett.

A nemzetiségi hovatartozás kérdése

A nevek kapcsán vizsgált kérdések közül a kutatás szempontjából nyilván az egyik legfontosabb a nemzetiségi hovatartozásé, de mint láttuk, erre a nevek önmagukban nem kínálnak egyértelmű választ. Ugyanakkor a rendelkezésre álló források alapján az önkéntesek többségének esetén megtudjuk az állampolgárságot, még ha ezt bizonyos ese-

¹¹⁴ Mahuault 2013. 270–271. o.

tekben – erre is láttunk példát – fenntartással kell kezelnünk. Mindenesetre erre az információra alapozva közelebb kerülhetünk a szabad francia mozgalomhoz csatlakozók hátterének megismeréséhez.

A légiós könnyűdandárban szolgálatot vállaló 77 magyar önkéntes közül ugyan 7 fő esetében nem áll rendelkezésünkre az állampolgárságra vonatkozó pontos információ, a többi önkéntes hivatalos hovatartozása ismert. Döntő többségük (58 fő) magyar állampolgársággal rendelkezett. A második legnagyobb csoportot a csehszlovákok alkotják 3 fővel, bár csupán egyikük neve mellett került a csehszlovák jelző feltüntetésre, a másik 2 fő esetében csak a cseh szó szerepel. Mellettük 2–2 fő francia, lengyel és román állampolgárságú személyt találunk, végül pedig 1–1 brit, jugoszláv és nicaraguai állampolgár zárja a sort.

A meglehetősen változatos állampolgári hovatartozásokra egyes esetekben könnyebb választ találni, máskor valamivel nehezebb. A Magyarországgal szomszédos országokbeli állampolgárság – ideértve Lengyelországot – esetében meglehetősen egyértelmű a magyarázat, hiszen a trianoni békeszerződés rendelkezései értelmében elcsatolt területeken élők új állampolgárságot kaptak, így bár nemzetiségi hovatartozásuk alapján magyarok voltak, hivatalosan az új államalakulatok polgárai lettek. A brit állampolgárságú személy esetén a válasz minden bizonnyal abban a viszonylag elterjedt védekezési mechanizmusban keresendő, amelyet a Szabad Francia Erőkhöz csatlakozó francia állampolgárok alkalmaztak. Annak érdekében, hogy francia fennhatóságú területeken történő esetleges elfogásuk esetén elkerüljék a hazaárulás vádját, hivatalosan más – számos alkalommal brit vagy kanadai – állampolgárságúnak vallották magukat, és így is lettek rögzítve.

Ezek után már csak a nicaraguai állampolgárságú személy tűnik olyannak, aki nem illik bele a fenti logikába, ugyanakkor az ő esete sem tekinthető kivételesnek. Olyan magyarországi születésű személyről van szó, aki Latin-Amerikába vándorolt ki, ahol megszerezte a helyi állampolgárságot, de ettől függetlenül erős magyar identitással rendelkezett, és részt kívánt venni a tengelyhatalmak elleni küzdelemben.¹¹⁵

Míndezen alapján megállapítható, hogy a meglehetősen heterogén állampolgársági helyzet ellenére az általunk azonosított önkéntesek döntő többsége magyar állampolgár volt, valamint néhány kivétellel a nem magyar állampolgárságúak jelentős része is nagy valószínűséggel magyar nemzetiségű volt.

A születési helyek

Annak ellenére, hogy a legtöbb érintett személy esetében az adatok között szerepel a születési hely, ezek pontos meghatározása és az ennek alapján történő kategorizálás szintén jelent némi kihívást. Ennek elsődleges oka a nevek elemzésénél is említett

¹¹⁵ Ezzel kapcsolatban lásd részletesebben *Bene* 2018. 310–311. o.

írásmód, amely néha szinte a felismerhetetlenségig eltorzítja az eredeti helyneveket (pl. Rourztche – Rösze), így a meghatározás nem nyugszik teljesen szilárd alapokon, más esetekben viszont csupán aránylag könnyen megoldható kihívást támaszt (pl. Risnys-Zallas – Kisújszállás vagy Tapaleza – Tapolca). A települések azonosítását tovább nehezíti, hogy bizonyos korabeli községek akkori formájukban már nem léteznek, mivel beolvadtak más településekbe (pl. Dráwapálfalva Barcsba vagy Rábakéthy Szentgotthárdba). Számos esetben előfordul, hogy egyes települések nem magyar nevükön szerepelnek, ráadásul nem is pontos írásmóddal, így csupán valószínűsíthetjük, hogy melyik községről van szó (pl. Guetzen – Güns – Kőszeg vagy Stanemanga – Steinmanger – Szombathely).

Amint az adatokból kiderül, az önkéntesek többségének ismerjük a születési országát, csupán három személynél nem áll rendelkezésre ez az információ. A pontos település már kevesebb esetben ismert, mivel 6 magyarországi, 2 romániai, 2 lengyelországi, 1 németországi és 1 egyiptomi születésű személy esetében ez nincs feltüntetve. Az országokra vonatkozó adatokból az egyértelműen kiderül, hogy 65 fő született Magyarországon, vagyis valamivel többen, mint amennyien a nyilvántartás tanúsága szerint magyar állampolgársággal rendelkeztek, ami főképp abból a tényből fakadt, hogy másik országban letelepedve megszerezték annak állampolgárságát. Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy 4 fő szomszédos országban született (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia), tehát esetükben valószínűleg a határváltozások következtében került sor lakhelyük másik országba kerülésére, nem pedig kivándorlás miatt. 3 személy közeli országban (Lengyelország, Németország) született, tehát ebben az esetben valószínűleg családi kivándorlás magyarázza a születési helyet, mint ahogy 1 Franciaországban született személynél is. Az egyiptomi születési hely a korábban már említett Armenaj Seferianhoz kapcsolódik, akinek esetében nagy a valószínűsége annak, hogy nem magyar származású személyről van szó.

Amikor a Magyarországon született személyeknek ismerjük a pontos születési helyét is (59 fő), lehetőségünk nyílik megvizsgálni, hogy ezek az önkéntesek az ország mely részeiről érkeztek nagyobb arányban. Azonnal szembetűnő a budapesti születésűek magas száma (22 fő), akik a vizsgált minta 37%-át adják, ami arra utal, hogy a fővárosiak köréből az országos átlagnál nagyobb arányban választották vagy a franciaországi kitelepülést, vagy a diaszpóra tagjai közül az Idegenlégióhoz való csatlakozást, esetleg mindkét megállapítás vonatkoztatható rájuk. A budapestieket a dunántúli születésűek csoportja követi (18 fő), amelybe a vizsgált önkéntesek 30%-a tartozik. Szintén jelentősnek tekinthető a Duna–Tisza közéről származók csoportja (14 fő), amely az önkéntesek 24%-át tette ki. Ezeket messze lemaradva követik a tiszántúliak (1 fő), erdélyiek (1 fő), felvidékiek (2 fő) és délvidékiek (1 fő). Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy nem rendelkezünk minden magyarországi születésű szabad francia légiós pontos születési helyével, valamint arról, hogy voltak olyanok, akik már eleve egy-egy szomszédos vagy közeli országot adtak meg születési helyként. A fenti-

ek alapján mindenesetre úgy tűnik, hogy a magukat magyarországi születésűnek valló csatlakozók döntő többsége (40 fő, azaz 68%) Budapestről és a Dunántúlról származott, az ország többi része pedig jóval kisebb mértékben képviseltette magát a szabad franciák soraiban.

Előélet

A rendelkezésre álló adatsorok, valamint a személyi dossziék alapján képet kapunk a szolgálatot vállaló személyek előéletéről is. Általában csupán egy-egy, viszonylag széles foglalkozási körre utaló szó szerepel az összesítésekben, de szerencsére ezeket számos esetben ki lehet egészíteni a személyi anyagok információival is. Ezek alapján meglehetősen változatos összkép rajzolódik ki az önkéntesek szakmai előéletéről.

Ugyan 23 esetben nem rendelkezünk érdemi információval a magyar légiósok korábbi szakmájával kapcsolatban, az önkéntesek többségéről fennmaradt ez az adat. A leggyakrabban előforduló kategória a katonai előéletre (*militaire*) tesz utalást, ami mellett két másik foglalkozási csoport jelenik meg. Egyrészt az értelmiségieké – akik között egyetemi hallgatót ugyanúgy lehet találni, mint építész –, másrészt pedig a kétkezi munkásoké (gyári munkások, földművelők, iparosok). Az adatok tanúsága szerint a legjellemzőbb előélet a katonai volt (37 fő), ami azt jelenti, hogy a magyar légiósok fele korábban is katona volt. Ugyanakkor joggal feltételezhetjük, hogy ez nem arra utal, hogy hivatásos katonák lettek volna, hanem csupán arra, hogy amikor aláírták a jelentkezésüket a Szabad Francia Erők kötelékébe, éppen katonaként teljesítettek szolgálatot. Tekintettel arra, hogy a személyi akták tanúsága szerint sokan már az 1930-as években beléptek az Idegenlégióba, ez az információ helytállónak tűnik, ugyanakkor nem teszi lehetővé ezen személyek eredeti szakmájának megismerését. Mindemellett azt érzékletesen jelzi, hogy sok magyar önkéntes jelentős korábbi katonai tapasztalattal rendelkezett, ami nyilvánvaló módon növelte harcértéküket. 10 fő képviselte a kétkezi szakmákat, míg 7 személy tartozott az értelmiség soraiba.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az alakulat soraiban szolgálatot teljesítő 77 magyar jelentős része korábbi katonai karrierjét a szabad francia mozgalom soraiban folytató légiós volt. Mellettük közel azonos számban azonosíthatók a kétkezi szakmák, illetve az értelmiség képviselői, ami – katonai alakulathoz képest némiképp szokatlan módon – az intellektuális háttérrel rendelkezők enyhe felülreprezentáltságára utal.

Az életkor

Szerencsés helyzetben vagyunk, amikor az önkéntesek életkorát szeretnénk megismerni. A rendelkezésre álló adatok segítségével egész pontosan meghatározhatjuk a magyar légiósok korfájának jellemzőit – a 77-ből mindössze 7 fő esetében nem elérhető a születési dátum a kutatás jelenlegi állása szerint.

Az önkéntesek életkora jelentős eltéréseket mutat, mivel a legidősebb jelentkező 1886-ban született, tehát csatlakozásakor már bőven az ötvenes éveiben járt, a legfiatalabb pedig 1922-ben, vagyis még csupán 18 éves volt 1940-ben. A rendelkezésre álló születési adatok alapján a belépők átlagéletkora 29,87 év volt, vagyis alapvetően meglelt férfiak döntöttek úgy, hogy a Szabad Francia Erők soraiban fognak harcolni. Az önkénteseket némiképp önkényesen osztottuk korcsoportokra, viszonyítási pontként az 1940. július 1-jei dátumot, vagyis a Szabad Francia Erők hivatalos létrejöttének napját választva – amikortól kezdve önkéntesek csatlakozhattak a szervezethez. Vagyis a csatlakozáskor betöltött életkor alapján kerültek felállításra a következő korcsoportok: 18 és 30 év közöttiek, 31 és 45 év közöttiek, valamint 46 és 60 év közöttiek.

A katonai alkalmazhatóság szempontjából legideálisabbnak tekinthető 18 és 30 év közötti kategóriában 39 fő található, miközben az inkább tartalékos korúnak tekinthető személyeket felsorakoztató 31 és 45 év közötti korcsoportba 28 személy tartozik. Ez egyértelműen jelzi, hogy a szabad francia mozgalomhoz nem csupán lelkes fiatalok csatlakoztak, hanem érett felnőttek is, akik valószínűsíthetően alapos megfontolás alapján és komoly motivációtól sarkallva hozták meg ezt a fontos döntést. A 45 év feletti korcsoportba mindössze 3 fő tartozik, akik tiszti ranggal rendelkeztek, tehát minden bizonnyal hivatásos katonaként kerültek a Szabad Francia Erők kötelékébe.

A csatlakozás helyszíne és időpontja

A Szabad Francia Erők tagjainak csatlakozási időpontjával kapcsolatban hagyományosan két nagy időszakot szoktak elkülöníteni: 1940 nyarát, illetve 1943 első felét. Előbbi a De Gaulle csatlakozásra szólító felhívását követő periódus volt, amikor megalakult a szabad francia politikai és katonai mozgalom, és ekkor került sor az egyéni csatlakozások egyharmadára. 1943 során a háborús helyzet alakulásával párhuzamosan újból növekedni kezdett a jelentkezők száma, így havonta akár 2500 fő is a mozgalom soraiba lépett.¹¹⁶ A légiós különítmény esetében azonban meg kell említeni egy harmadik időszakot is: 1941 nyarát, a szíriai hadjárat utáni időszakot, amikor a Levantei Hadsereg kötelékéből egyszerre több ezer katona állt át a szabad franciák oldalára. Ezek között jelentős számban voltak korábban az Idegenlégió 6. gyalogezredében szolgálatot teljesítő külföldiek is, akiket értelemszerűen a 13. könnyűdandárhoz osztottak be.¹¹⁷

Az alakulat azon magyar kötődésű tagjainak esetében, akiknél ismertek ezek az adatok (összesen 72 személy), némiképp eltérő tendenciák figyelhetők meg. 40 fő 1940 nyarán Londonban írta alá belépési nyilatkozatát a Szabad Francia Erökhöz (az év elején felállított légiós könnyűdandár tagjaiként), 32 fő pedig 1941 folyamán a közel-keleti térségben cselekedett ugyanígy, tehát az 1942-es és 1943-as év nem játszott szerepet

¹¹⁶ *Crémieux-Brilhac* 2013. 699–700. o.

¹¹⁷ *Muracciole* 2009. 51. o.

a magyar légiósok csatlakozása szempontjából.¹¹⁸ Következésképpen a magyar kötődésű személyek csatlakozása jól körülhatárolható időszakokhoz és földrajzi régiókhoz kötődik, amelyek viszonylag pontosan illeszkednek a szabad francia jelentkezések nagy tendenciáihoz.

Rendfokozat

Egy fegyveres szervezeten belül jól mutatja az abban részt vevők jelentőségét a rendfokozatuk, amely szerencsés módon szinte minden érintett személy esetében (1 fő kivételével) rendelkezésünkre áll. Ennek ismeretében megpróbálhatjuk felmérni, hogy a harctéren nyújtott teljesítményük alapján milyen helyet vívtak ki maguknak a magyar légiósok a Szabad Francia Erőkön belül. Természetesen a katonai ranglétrán való előrelépés nagyon sok tényezőtől függ, amelyek közül csupán az egyik a harctéri teljesítmény, de a szabad francia mozgalom – már csak létrejöttének és működésének speciális körülményei okán is – egy olyan fegyveres szervezet volt, ahol a harctéren elért eredmények kiemelten nagy szerepet játszottak a katonai előmenetelben.

A francia katonai rendfokozati rendszer logikáját követve a következő csoportosítást alkalmaztuk: legénység, altisztek, tisztek és főtisztek. A rendfokozatok elemzéséből kiderül, hogy az általunk vizsgált légiósok döntő többsége (50 fő) a legénységi állományhoz tartozott (közlegény, tizedes), miközben 21 fő szolgált altiszti (örmester, törzsörmester, főtörzsörmester), 5 fő tiszti (3 hadnagy, 2 főhadnagy), 1 fő pedig törzstiszti (ezredes) rangban. Ez az eloszlás is alátámasztani látszik, hogy többségükben harcedzett és jelentős tapasztalattal bíró katonákról volt szó, akiknek egy része már feljebb jutott a ranglétrán, így érdemben tudtak hozzájárulni egységük katonai teljesítményéhez.¹¹⁹

Érdemes megemlíteni, hogy hat magyar származású személy kapta meg a háború során a Szabad Francia Erők legrangosabb elismerését, a Felszabadítási Érdemrendet (*Ordre de la Libération*), akik közül négyen a 13. könnyűdandár kötelékében szolgáltak. Köztük találjuk az alakulat első parancsnokát, Raoul Magrin-Vernerey-t,¹²⁰ Bakos József őrmestert,¹²¹ Kocsis Imre törzsörmestert¹²² és Pretz Pál törzsörmestert,¹²³ akik mindannyian harctéri teljesítményük elismeréseképpen részesültek a rangos kitüntetésben.¹²⁴

¹¹⁸ FCDG Liste-FFL.

¹¹⁹ SHD GR 16 P.

¹²⁰ Uo. 381853. Magrin-Vernerey, Raoul Charles.

¹²¹ Uo. 28485. Bakos, Joseph.

¹²² Uo. 321452. Kocsis, Imre.

¹²³ Uo. 490639. Prets, Paul.

¹²⁴ *Notin* 2000. 10–11. o.

A veszteségek

Mivel a személyi anyagok információtartalma rendkívül változatos – egyes esetekben teljes életutak rekonstruálhatók belőlük a háború időtartamán túlmutatóan is, míg más-kor még az alapadatok sem állnak rendelkezésünkre –, a háború során elszenvedett veszteségekre vonatkozóan elsősorban a caen-i Modernkori Háborús Konfliktusok Áldozatainak Levéltára (*Bureau des Archives des victimes des conflits contemporains*) által közreadott adatokra kell támaszkodnunk.

A 77 légiós közül 13 fő vesztette életét a harcok során, ami 17%-os veszteségi arány-nak felel meg. Joggal merül fel a kérdés, hogy ez mennyire számít súlyosnak. A sza-bad franciák katonai tevékenység során összesen 3200 fős veszteséget szenvedtek, ami közel 7%-os veszteségi arányt jelent. A soraikban szolgáló külföldiek közül 170 fő ve-szítette életét, ami 6%-os veszteségi aránynak felel meg.¹²⁵ Ennek fényében a magyar veszteségi arány kifejezetten magasnak tekinthető, és egybeesik a könnyűdandár jelen-tős harctéri szerepvállalásával. 5 fő az 1944–45-ös franciaországi harcok során vesz-tette életét, szintén 5 fő Afrikában esett el 1941 és 1943 között, 2 fő Olaszországban 1943-ban, 1 fő pedig Szíriában halt meg 1941-ben. Mindez azt mutatja, hogy a légió-sok alaposan kivették részüket a harcokból, amelyek során sokan életüket is áldozták a francia érdekek védelmében.

Összegzés

Különböző okokból számos magyar származású személy döntött úgy a második világ-háború során, hogy önként csatlakozik a Szabad Francia Erőkhöz és aktívan kiveszi a részét annak tevékenységéből. Tekintettel arra, hogy ennek a különleges csoportnak több mint fele ugyanannak az alakulatnak, a 13. idegenlégiós könnyűdandárnak a kö-telékében teljesített szolgálatot, a rájuk vonatkozó adatok többsége különböző források-ból összegyűjthető, ugyanakkor ezek tudományos igényű feltárására eddig nem került sor. Ennek a hiányosságnak a pótlása igen időszerű volt.

Bár az nyilvánvalónak tűnik, hogy ezek a légiósok nem alkotnak homogén csoport-t, az adatok részletes elemzésével egyértelműen elkülöníthető több alcsoportjuk. Ezek eltérő származással, szakmai előélettel, életkorral és katonai tapasztalattal ren-delkeztek, összességében mégis kirajzolódik az átlagos magyar származású szabad francia légiós képe. Ez a tipikus légiós olyan magyar nemzetiségű személy volt, aki Magyarország nyugati felén (jó eséllyel a fővárosban) született valamikor a 20. század tízes éveiben, ahonnan a két világháború közötti időszak második felében vándorolt ki Franciaországba, ahol még nem töltött elegendő időt ahhoz, hogy megszerezze a helyi állampolgárságot. A két világháború közti időszakban csatlakozott az Idegenlégióhoz,

¹²⁵ Muracciole 2009. 268. o.

amelynek soraiban szolgált a második világháború kitörése után is, majd 1940 nyarán Nagy-Britanniában csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz. Ennek kötelékében harcolt egészen a háború végéig, számos hadszínteret bejárva. Kitüntetésekben és hadjáratok emlékérmékben is részesült, de ennek ellenére nem szerzett magasabb rendfokozatot, tehát a háború végén is legénységi, legfeljebb altiszti állományban szolgált.

Noha a 13. idegenlégiós könnyűdandárban harcoló magyarok létszáma alacsony volt, korábbi katonai tapasztalatuknak köszönhetően érdemben járultak hozzá az alakulat harctéri sikereihez, amelyről a számos rangos kitüntetésük is tanúskodik. Így részben nekik köszönhető, hogy az eredetileg csupán egyetlen hadjáratban való részvétel céljából létrehozott légiós alakulat különlegesen sikeres utat járt be a háború alatt, valamint napjainkban is a francia haderő részét képezi.

RÖVIDÍTÉSEK

AN	Archives nationales (Paris)
72 AJ 220.	Chronologies de la France libre et de la France combattante
72 AJ 238.	Généralités
72 AJ 321.	Témoignages et documents sur le camp de Buchenwald
FCDG	Fondation Charles de Gaulle (Paris)
Liste-FFL	Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 – 31 juillet 1943). Liste-FFL (Forces Françaises Libres)
Liste-FNFL	Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 – 31 juillet 1943). Liste-FNFL (Forces Navales Françaises Libres)
HL	Hadtörténelmi Levéltár (Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum)
07 VII.	07 VII. fondfőcsoport – Gyűjtemények segédletei.
F/18.	F/18. A francia ellenállásban részt vett magyarok névsora (453 fő). A francia hadseregben harcolt önkéntesek.
SHD	Service Historique de la Défense (Vincennes)
BAVCC	Bureau des Archives des victimes des conflits contemporains (Caen)
AC 21 P	Seconde Guerre mondiale.
GR 4 P 2.	Historique des Forces françaises libres, tome 2.
GR 4 P 14.	Notes sur l'organisation des forces françaises libres et la création de diverses unités

GR 12 P 81.	13 ^e Demi-Brigade de la Légion étrangère
GR 16 P	Dossiers individuels du bureau Résistance
GR 34 N 318.	13 ^e Demi-Brigade de la Légion étrangère

BIBLIOGRÁFIA

- Bachelier* 2000. *Bachelier, Christian*: La nouvelle armée française. In: La France des années noires. De la défaite à Vichy. Éd. Jean-Pierre Azéma – François Bédarida. Paris, 2000. 249–273. o.
- Bene* 2017a. *Bene Krisztián*: A francia hadsereg baranyai katonái az első világháborúban. In: A nagy háború emlékezete. A Dél-Dunántúl és az első világháború. Szerk. Bósz Attila. Pécs, 2017. 30–52. o.
- Bene* 2017b. *Bene Krisztián*: A Szabad Francia Erők, 1940–1943. A francia katonai együttműködés a második világháborúban. Pécs, 2017.
- Bene* 2018. *Bene, Krisztián*: Os voluntários húngaros hispanófonos das Forças Livres Francesas in Encuentros. In: Europa – Iberoamérica en un mundo globalizado. Red. Domingo Lilón – Máté Deák. Pécs, 2018. 305–312. o.
- Bene* 2019. *Bene Krisztián*: Egy lovagias lázadó. Raoul Magrin-Vernerey katonai pályafutása a Mediterráneum vonzásában. *Aetas*, 28. (2019) 1. sz. 78–96. o.
- Bene* 2023. *Bene Krisztián*: Magyarok 1939–1940-ben a francia hadseregben. Általános jellemzők és egyéni életutak. *Hadtörténelmi Közlemények*, 136. (2023) 1. sz. 47–82. o.
- Bergot* 1982. *Bergot, Erwan*: La Coloniale du Rif au Tchad, 1925–1980. Paris, 1982.
- Bergot* 1989. *Bergot, Erwan*: Bir Hakeim février-juin 1942. Paris, 1989.
- Blond* 2008. *Blond, Georges*: Histoire de la Légion étrangère. Paris, 2008.
- Broche* 2002. *Broche, François*: L'Armée française sous l'Occupation. La métamorphose. Paris, 2002.
- Broche* 2003. *Broche, François*: L'Armée française sous l'Occupation. Le rassemblement. Paris, 2003.
- Broche – Caiüicoli – Muracciole* 2007. *Broche, François – Caiüicoli, Georges – Muracciole, Jean-François*: La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire. Paris, 2007.

- Broche – Muracciole* 2010. *Dictionnaire de la France libre. Éd. François Broche – Jean-François Muracciole. Paris, 2010.*
- Chaline* 1995. *Chaline, Emile: Les Forces navales françaises libres. Espoir, 24. (1995) 1. sz. 71–83. o.*
- Churchill* 1989. *Churchill, Winston S.: A második világháború. II. k. Budapest, 1989.*
- Comor* 1988. *Comor, André-Paul: L'Épopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Etrangère, 1940–1945. Paris, 1988.*
- Corvisier-de Villèle* 1998. *Corvisier-de Villèle, Marie-Anne: Inventaire des archives de la guerre. Série P 1940–1946. Tome II. Grandes unités. Château de Vincennes, 1998.*
- Crémieux-Brilhac* 2000. *Crémieux-Brilhac, Jean-Louis: La France libre. In: La France des années noires. De la défaite à Vichy. Éd. Jean-Pierre Azéma – François Bédarida. Paris, 2000. 191–242. o.*
- Crémieux-Brilhac* 2013. *Crémieux-Brilhac, Jean-Louis: La France Libre. De l'appel du 18 Juin à la Libération. Paris, 2013.*
- De Gaulle* 2008. *De Gaulle, Philippe: Apám, De Gaulle. Beszélgetések Michel Tauriackal. Budapest, 2008.*
- Delmas* 2002. *Delmas, Jean: Le général Koenig d'El Alamein à Alger, août 1942 – mars 1944. Revue historique des armées, 58. (2002) 2. sz. 77–84. o.*
- De Sairigne* 1981. *De Sairigne, Gabriel: Bir-Hakeim. Revue historique des armées, 37. (1981) 1. sz. 166–184. o.*
- Faure* 2004. *Faure, Claude: Aux Services de la République du BCRA à la DGSE. Paris, 2004.*
- Gras* 1983. *Gras, Yves: La 1ère D.F.L. Les Français libres au combat. Paris, 1983.*
- Koenig* 1971. *Koenig, Marie-Pierre: Bir-Hakeim 10 juin 1942. Paris, 1971.*
- Lormier* 2006. *Lormier, Dominique: C'est nous les Africains. L'épopée de l'armée française d'Afrique, 1940–1945. Paris, 2006.*
- Maggiar* 1984. *Maggiar, Raymond: Les fusiliers marins de Leclerc. Une route difficile vers De Gaulle. Paris, 1984.*
- Mahuault* 2013. *Mahuault, Jean-Paul: E.V.D.G. – Engagés volontaires à la Légion étrangère pour la durée de la guerre (1870–71, 1914–18, 1939–45). Paris, 2013.*
- Marcot* 2006. *Dictionnaire historique de la Résistance. Éd. François Marcot. Paris, 2006.*

- Masson* 2000. *Masson, Philippe*: La Marine française et la guerre, 1939–1945. Paris, 2000.
- Montagnon* 1999. *Montagnon, Pierre*: La légion étrangère. De 1831 à nos jours. Paris, 1999.
- Muracciole* 2002. *Muracciole, Jean-François*: La France pendant la Seconde Guerre mondiale. Paris, 2002.
- Muracciole* 2009. *Muracciole, Jean-François*: Les Français libres. L'autre Résistance. Paris, 2009.
- Nordmann* 1982. *Nordmann, Roger*: Toutes les minutes, je me disais: c'est la dernière! *Icare*, 26. (1982) 2. sz. 91–95. o.
- Notin* 2000. *Notin, Jean-Christophe*: 1061 Compagnons. Histoire des Compagnons de la Libération. Paris, 2000.
- Paxton* 2000. *Paxton, Robert O.*: La collaboration d'État. In: La France des années noires. De la défaite à Vichy. Éd. *Jean-Pierre Azéma – François Bédarida*. Paris, 2000. 349–383. o.
- Porch* 1994. *Porch, Douglas*: La Légion étrangère, 1831–1962. Paris, 1994.
- Rommel* 2000. *Rommel, Erwin*: Háború gyűlölet nélkül. [H. n.], 2000.
- SHAT 1983. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT): Campagne de Tunisie: Cinq mois d'affrontements, de Medjez-el-Bab au Zaghouan. *Revue historique des armées*, 39. (1983) 150. sz. 4–11. o.
- Trouplin* 2010. *Trouplin, Vladimir*: Dictionnaire des compagnons de la Libération. Bordeaux, 2010.
- Vincent* 1983. *Vincent, Jean-Noël*: Les Forces françaises dans la lutte contre l'Axe en Afrique. Les Forces françaises libres en Afrique, 1940–1943. Paris, 1983.

Krisztián Bene

HUNGARIAN VOLUNTEERS OF THE 13TH (14TH) DEMI-BRIGADE
OF FOREIGN LEGION IN THE SECOND WORLD WAR

(Summary)

A significant part of France's involvement in the Second World War is linked to the Free French Forces, created and led by General Charles de Gaulle, which included Hungarian volunteers. Although the Free French Movement was too small to have a significant impact on the course of the war, its activities were instrumental in ensuring that France ended the war on the side of the victors, despite its defeat in 1940. The history of the men and women who served in the Free French Forces has been the subject of numerous French-language works over the past decades, but relatively few researchers have so far dealt with volunteers of Hungarian origin. The present

study attempts to present, on the basis of available French and Hungarian archival sources, the activities of the 13th Demi-Brigade of the Foreign Legion, the largest fighting unit of the Free French Forces in Europe and the colonial territories during the Second World War, as well as the number and general characteristics of the Hungarian legionaries serving in the unit. The available data allow us to learn, among other things, about the social background, age and military career of the Hungarian volunteers who served in the ranks of the Demi-Brigade, and thus to sketch the picture of the average Free French legionnaire of Hungarian origin. Given that this has not been done before, the results presented here may contribute to a more realistic and detailed understanding of a small sub-chapter of the history of French–Hungarian relations.

Krisztián Bene

DIE UNGARISCHEN FREIWILLIGEN DER 13. (14.) LEICHTEN BRIGADE
DER FREMDENLEGION IM ZWEITEN WELTKRIEG

(Resümee)

Ein entscheidender Teil der Beteiligung Frankreichs am Zweiten Weltkrieg ist mit den von General Charles de Gaulle gegründeten und geleiteten Freien Französischen Kräften verbunden, zu denen auch ungarische Freiwillige gehörten. Obwohl die Bewegung der Freien Franzosen aufgrund ihrer Größe keinen wesentlichen Einfluss auf den Verlauf des Krieges nehmen konnte, trugen ihre Aktivitäten wesentlich dazu bei, dass Frankreich trotz der militärischen Niederlage der französischen Armee im Jahr 1940 den Krieg letztendlich doch auf der Seite der Sieger beenden konnte. Die Geschichte der Männer und Frauen, die in den Freien Französischen Streitkräften dienten, war in den letzten Jahrzehnten Gegenstand zahlreicher französischsprachiger Werke, aber nur relativ wenige Forscher haben sich bisher mit den Freiwilligen ungarischer Herkunft beschäftigt. Die vorliegende Studie versucht, auf der Grundlage der verfügbaren französischen und ungarischen Archivquellen die Aktivitäten der 13. Leichten Brigade der Fremdenlegion, des Verbandes der Freien Französischen Truppen mit dem größten Kampfwert, in Europa und den Kolonialgebieten während des Zweiten Weltkriegs sowie die Zahl und die allgemeinen Merkmale der in dieser Einheit dienenden ungarischen Legionäre vorzustellen. Die verfügbaren Daten ermöglichen es uns, unter anderem etwas über den sozialen Hintergrund, das Alter und die militärische Laufbahn der ungarischen Freiwilligen zu erfahren, die in den Reihen der Leichten Brigade dienten, und so das Bild des durchschnittlichen freien französischen Legionärs ungarischer Herkunft zu skizzieren. Da dies bisher nicht geschehen ist, können die veröffentlichten Ergebnisse zu einem realistischeren und detaillierteren Verständnis eines kleinen Unterkapitels der Geschichte der französisch-ungarischen Beziehungen beitragen.

Krisztián Bene

LES VOLONTAIRES HONGROIS DE LA 13^E (14^E) BRIGADE LÉGÈRE
DE LA LÉGION ÉTRANGÈRE DANS LA SECONDE GUERRE MONDIALE

(Résumé)

L'engagement de la France dans la Seconde Guerre mondiale est en grande partie lié aux Forces françaises libres, créées et dirigées par le général Charles de Gaulle, qui comprenaient aussi des volontaires hongrois. Bien que les FFI n'aient pas pu avoir un impact significatif sur le cours

de la guerre en raison de leurs effectifs, leurs actions ont contribué de manière significative à la victoire de la France, malgré la défaite militaire de l'armée française en 1940. L'histoire des hommes et des femmes qui ont servi dans les Forces françaises libres a fait l'objet de nombreux travaux en langue française dans les dernières décennies, mais relativement peu de chercheurs se sont intéressés jusqu'alors aux volontaires d'origine hongroise. La présente étude tente de présenter, sur la base des sources d'archives françaises et hongroises disponibles, les actions de la 13e brigade légère de la légion étrangère en Europe et dans les territoires coloniaux lors de la Seconde Guerre mondiale, ainsi que le nombre et les caractéristiques générales des légionnaires d'origine hongroise de cette unité qui fut la mieux équipée des FFI. Les données disponibles nous permettent de connaître, entre autres, l'origine sociale, l'âge et la carrière militaire des volontaires hongrois dans les rangs de cette brigade, et, de ce fait, de dresser le portrait du légionnaire français libre d'origine hongroise typique. Étant donné que cela n'a jamais été fait auparavant, les résultats publiés pourront contribuer à une connaissance plus réaliste et plus détaillée d'un sous-chapitre de l'histoire des relations franco-hongroises.

Кристиан Бене

ВЕНГЕРСКИЕ ДОБРОВОЛЬЦЫ 13-ОГО (14-ОГО) ЛЕГКОГО ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ
ИНОСТРАННОГО ЛЕГИОНА ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

(Резюме)

Определяющая часть участия Франции во Второй мировой войне связана с Силами Свободной Франции, созданными и возглавляемыми генералом Шарлем де Голлем, в рядах которых также служили и венгерские добровольцы. Хотя движение «Свободная Франция» по своей численности не могло оказать существенного влияния на ход войны, но его деятельность существенно способствовала тому, что Франция несмотря на военное поражение, понесенное ею в 1940-ом году завершила войну на стороне победителей. История мужчин и женщин, служивших в Сил Свободной Франции, была представлена во многих франкоязычных работах последних десятилетий, но относительно немногие исследователи имели дело с добровольцами венгерского происхождения. В настоящем исследовании на основе имеющихся французских и венгерских архивных источников предпринята попытка представить деятельность крупнейшего боевого подразделения Сил Свободной Франции – 13-ого лёгкого подразделения Иностранного легиона – во время Второй мировой войны в Европе и на колониальных территориях, а также общие характеристики и численность легионеров венгерского происхождения, служившие в подразделениях. Имеющиеся данные позволяют, наряду с прочим узнать социальное происхождение, возраст и военную жизнь венгерских добровольцев, действовавших в легкой бригаде, и благодаря этому изобразить, составить образ среднего легионера Свободной Франции венгерского происхождения. Не смотря на то, что раньше этого не произошло, опубликованные результаты могут способствовать более реалистичному и детальному познанию меньшего подраздела истории франко-венгерских связей.